

Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет
Кафедра української літератури імені акад. М. Возняка

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В. о. декана філологічного факультету

Крохмальний Р. О.

«30» серпня 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Історія української літератури XI-XVIII ст.»

галузь знань	<u>03 Гуманітарні науки</u> (шифр і назва напрямку підготовки)
спеціальність	<u>035 Філологія</u> (шифр і назва спеціальності)
спеціалізація	<u>035.01 Українська мова та література</u>
факультет	<u>філологічний</u> (назва інституту, факультету, відділення)

Львів –2021

Робоча програма з курсу «Історія української літератури XI-XVIII ст.»
для студентів за спеціальністю 035.01 Філологія (Українська мова та
література). – 2021. – 55 с.

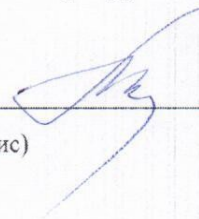
Розробник: професор кафедри української літератури ім. Акад. М. Возняка, доктор
філологічних наук **Криса Богдана Семенівна**

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри української літератури імені акад. М.
Возняка Львівського національного університету імені Івана Франка

Протокол від «30» серпня 2021 року № 1

Завідувач кафедри української літератури імені акад. М.Возняка

(підпис)

(Микитюк В. І.)

(прізвище та ініціали)

«30» серпня 2021 року

Схвалено Вченою радою філологічного факультету

Протокол від «30» серпня 2021 року № 1

«30» серпня 2021 року

Голова

Крохмальний Р. О.

I. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3 / 3	Галузь знань (шифр, назва)	<u>Нормативна</u>	
Модулів - 2 / 2	Напрямок (шифр, назва) 6.020303 філологія	<i>Рік підготовки</i>	
Змістових модулів - 2 / 2	Спеціальність (професійне спрямування) Укр. мова та література	1-й	-й
Курсова робота		<i>Семестр</i>	
Загальна кількість годин- 76 / 111		1-й	2-й
		<i>Лекції</i>	
		64 год.	
Тижневих годин для денної форми навчання: 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	<i>Практичні, семінарські</i>	
		64 год.	
		<i>Лабораторні</i>	
		год.	год.
Аудиторних – 4 Самостійної роботи студента -		<i>Самостійна робота</i>	
		64 год.	год.
		ІНДЗ	
		Вид контролю: залік / іспит	

Мета і завдання навчальної дисципліни

Мета: системне та послідовне вивчення закономірностей літературного розвитку XI–XVIII ст.

Завдання:

- з'ясувати обсяг поняття «українська література XI–XVIII ст.», функції перекладних джерел, методологічні засади періодизації літературного процесу, окреслити основні наукові школи та здобутки дослідників різного часу;
- розглянути проблему жанрів – дію візантійських зразків і їхню еволюцію на українському ґрунті, – а водночас наголосити зустріч цивілізаційних процесів Сходу та Заходу, присутність національних культур у Візантії як Східній Римській імперії та в ширшому східному колі;
- окреслити специфіку стильового розвитку української літератури впродовж зазначеного періоду як співвідношення духовного й історичного компонентів, що зумовлює тяглість літературної свідомості;
- ознайомити студентів із риторичною природою текстів XI–XVIII ст., із постійними та змінними ознаками їх функціонування;
- навчити читати, коментувати й інтерпретувати твори, які належать до того чи того стилю;

- звернути увагу на характер рецепції та інтерпретації у творах давнього письменства, Святого Письма, візантійської патристики, а також на явища, в яких відображено зв'язок із європейськими літературними тенденціями;
- наголосити ту єдність філософії та літератури, яка залишила відбиток на ключових текстах давнього письменства (зокрема, на текстах українського бароко), зумовивши специфіку поезики як утілення особливого образу світу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- перекладні твори християнської традиції, які стали основою для розвитку оригінального письменства;
- поняття «канону» як взірця для наслідування та як наукового інструментарію для відчитування авторських намірів і прийомів у процесі написання оригінального твору;
- проблематику дослідження текстів XI–XIII ст., зокрема характер функціонування твору, його мовної специфіки, поняття «редакції», «критичного тексту»;
- основні «топоси» як явище, що об'єднує риторику та поезику;
- історичну й сучасну періодизацію літературного процесу XI–XVIII ст.;
- назви книг, імена авторів і дослідників їхніх творів;
- зміст літературних пам'яток, які входять до програми курсу;

вміти:

- читати, аналізувати твори різних жанрів, бачити їхні відмінні та спільні ознаки, зумовлені часом і обставинами творення, авторською індивідуальністю;
- розрізняти стильові ознаки творів, їхню приналежність до певної школи, періоду;
- висвітлювати проблематику творчості того чи того автора з погляду історії сприйняття та сучасного розуміння.

2. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Українська література XI–XIII ст.

Тема 1. Візантійська спадщина в українському літературному житті.

Історія дослідження політично-військових і церковних чинників, завдяки яким середньовічна Україна потрапила в орбіту візантійської цивілізації, висвітлення цих чинників у літературних пам'ятках найранішого періоду. Ознайомлення з духовною традицією християнства. Місія Кирила та Методія. Переклади як дзеркало оригінальної літератури. Феномен церковнослов'янської мови. Біблія – «великий код» літератури Середньовіччя. Склад і жанровий характер Біблії. Старий і Новий Завіт. Септуагінта. Історія тексту Біблії та його засвоєння в Україні.

Особливості функціонування біблійних текстів. Чотириєвангеліє та апракосне Євангеліє. Псалтир. Богослужбова поезія (гимнографія): тропарі, кондаки, канони, стихири. Структура та символічна мова літургії. Літургії Івана Золотоустого, Василя Великого, Григорія Двоєслова. Структура, художня мова, ритмічна модель акафіста. Акафіст до Пресвятої Богородиці.

Патристика як синтез греко-римської античності і християнства. Александрійська й Антіохійська богословські школи. Кападокійський гурток (Василій Великий, Григорій Богослов, Григорій Нисський). Проповідництво. Іван Золотоустий як проповідник. Аскетичні твори Єфрема Сирина, Івана Синайського, Теодора Студита. Патерики. «Луг духовний» («Лимонар») Івана Мосха.

Життя святих. Мартирії та мартирологи. Сюжети про вмч. Димитрія Солунського, вмц. Варвару, вмц. Катерину. Житіє прп. Антонія Єгипетського свт. Атанасія

Александрійського, Сави Освяченого, Кирила Скитопольського. Святительські житія (свт. Миколая Мирлікійського). Збірники житій – синаксари, зокрема маріологічні – розповіді про чуда Пресвятої Богородиці, про богородичні ікони; прологи, Четві-Мінеї. Симеон Метафраст.

Хронографи. Твори Йосифа Флавія, хроніки Івана Малали, Георгія Амартола.

Шестодневи (свт. Василя Великого, Йоана (екзарха Болгарського). Палей. Повісті про Александра Македонського, Акира Премудрого. Апокрифічні твори. Збірник «Пчела».

Рекомендована література

1. Франко І. Варлаам і Йоасаф: Старохристиянський роман і його літературна історія // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1981. – Т. 30.
2. Франко І. Історія української літератури. Часть перша. Від початків українського письменства до Івана Котляревського // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1983. – Т. 40.
3. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1984. – Т. 41.
4. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Львів, 1992-1994. – Кн. 1-2.
5. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т., 9 кн. – Київ, 1993-1995.
6. Єфремов С. Історія українського письменства. – 4-те вид. – Нью Йорк, 1991. – Т. 1-2.
7. Чижевський Д. Історія української літератури: Від початків до доби реалізму. – Тернопіль, 1994.
8. Чижевський Д. Український літературний барок: Нариси. – Харків, 2003.
9. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть: У 2 кн. – Кн. 1. Ренесанс. Раннє бароко. – Київ, 2004; Кн. 2: Розвинене бароко. Пізнє бароко. – Київ, 2005.
10. Сулима В. Біблія і українська література: Навчальний посібник. – Київ, 1998.
11. Історія української літератури. – Т. 1. Давня література (X – перша половина XVI ст.) / Наукові редактори Ю. Пелешенко, М. Сулима. – Київ, 2013.
12. У пошуках єдиної основи: Метафізичний спектр українського письменства XI–XVIII століть: зб. наук. праць [у надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 6.]. – Львів, 2020.

Тема 2. Жанри та стилі в українській літературі XI–XIII ст.

Поняття «канону» як сукупності встановлених норм, правил і творчих принципів у середньовічному мистецтві – результат тривалого формування, що позначає використання можливих ресурсів, після чого починаються пошуки нових перспектив (очевидно, для тієї літератури, на матеріалі якої «канон» було сформовано). Таким чином, сповідування готового «канону» з боку руського письменства, яке робило свої перші кроки, підкреслювало дистанцію між ним і візантійським досвідом. Водночас «канон» – це лише своєрідний вимір літературної праці, поза яким є інші джерела творчої енергії, про що свідчить інтенсивний характер початкового етапу розвитку. Цей характер проявився не лише в тому, що за аналогіями до перекладних з'явилися власні твори, вписані у візантійську жанрову систему і структурно-композиційно, і великими вживленими в мовну тканину перекладними цитатами, яких невтаємничений читач може не розрізнити. Зрештою, так тривало довго, і, щоби відкрити справжню картину цього явища, треба ретельно зіставляти першотвори, їх переклади й українські тексти не лише першого періоду (XI–XIII ст.), але й XVI–XVII ст.

Водночас завдяки дії канону література набула певного руху, окремі жанрові різновиди, хоч і в канонічних межах, вирізнялися живими неповторними ознаками, зумовленими українськими реаліями, талантами авторів, сутестією письма. Поєднання таких ознак стало основою для стильової парадигми: твори тих самих жанрів упродовж одного-двох століть помітно відрізняються характером світорозуміння та способом викладу. За Д. Чижевським, перші століття вже заявили про стильову домінанту, що дає знати про себе зміною ідеології та загального світорозуміння.

Перший літопис – «Повість временних літ» – як пам'ятка монументального стилю. Визначення літопису. Історія тексту, джерела «Повісті временних літ», жанрові особливості, характер літописних оповідань.

Рекомендована література

1. Сліпий Й. Візантинізм як форма культури // Українська літературознавча думка в Галичині за 150 років: Хрестоматія: У 2 т. / За ред. Л. Сеніка; редкол.: Л. Бондар, Д. Гамаш, І. Денисюк та ін. – Львів, 2002. – Т. 1.
2. Гнатишак М. Нариси з історії української літератури. – Прага, 1940.
3. Франко І. Найстаріші традиції Київської землі // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1983. – Т. 39.
4. Свенціцький І. Формальні засоби давньоруського письменства // Європейське відродження і українська література XIV – XVIII ст. – Київ, 1993.
5. Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. – Тернопіль, 1994.
6. У пошуках єдиної основи: Метафізичний спектр українського письменства XI–XVIII століть: зб. наук. праць [у надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 6.]. – Львів, 2020.

Тема 3. Ораторсько-проповідницька проза. Проповіді Теодосія Печерського. «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона.

Проповідь як один зі жанрів, які визначають перспективи розвитку давньоруської літератури. Утім, уже в ранньому проповідництві засвідчено кілька жанрових різновидів, зокрема проповіді Теодосія Печерського морально-дидактичного характеру, звернені до монастирської братії (про терпіння та милостиню, про душевну користь, про терпіння й любов), а також до князя Ізяслава (про пошанування неділі, про конфесійні відмінності західного і східного християнства), й відомий зразок урочистого церковного красномовства «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона, що є складним за архітектонікою проповідницьким твором, фактично – своєрідним циклом із чотирьох текстів, перший із яких – власне, проповідь – також поділяється на чотири фрагменти. Нині відомі три редакції твору та понад 15 списків.

Іларіонове «Слово» добре локалізоване в часі й у просторі, а його поява мала характерну історичну перспективу: відгук на ситуацію в київсько-візантійських взаєминах, відгук на дискусії з юдейською громадою в Києві, перспектива християнського Києва, яку відкрив Володимир Великий, образ Ярослава Мудрого – продовжувача Володимирової справи.

Попри це, «Слово» мало ті самі джерела, що й кожний тогочасний текст: Святе Письмо, зразки візантійської проповіді, житійні й апокрифічні твори. А яскраво засвідчена індивідуальність, насамперед в архітектоніці, – це граничний, на межі можливого, розвиток канонічних ознак із домінантою монументального стилю (за концепцією Д. Чижевського).

Рекомендована література

1. Іларіон Київський. Слово про закон і благодать / Переклав В. Кречотень // Давня українська література. Хрестоматія. – Київ, 1993.
2. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 1. – Львів, 1992.
3. Топоров В. Работники одиннадцатого часа // Святость и святыя в русской духовной культуре. – Москва, 1995.

Тема 4. Агіографія. Трансформація візантійських зразків. Старокиївська житійна література. Читання про св. кн. Бориса та Гліба преп. Нестора. Житіє Теодосія Печерського преп. Нестора.

Житійна література – чи не найпопулярніший жанр, який захоплював переживанням «святости» у процесі її становлення. Для читача не мало особливого значення, якого походження було те чи те житіє, – кожен святий був своїм, бо належав до спільного християнського світу, а крім цього, згідно з раннім житійним каноном, закони жанру передбачали розмитість індивідуальних рис, відсутність конкретної пов'язаності з історичними чи зі суспільними обставинами, тобто житійний текст легко вписувався в інші життєві виміри.

Серед популярних перекладних творів цього жанру – житіє Сави Освяченого авторства

Кирила Скитопольського. Цей твір належить до завершального періоду формування канону (VI ст.), на який міг орієнтуватися преп. Нестор, працюючи над «Читанням про св. кн. Бориса та Гліба» і над «Житієм Теодосія Печерського». Перший текст дозволяє говорити про певне інструментальне значення канону, знання якого дозволяло авторові компонувати свій твір, компенсуючи недостатність матеріалу введенням додаткових житійних мотивів. «Житіє Теодосія Печерського» – приклад відповідності житійної моделі та канонічного тексту. Теодосій постав учителем духовної повноти й цілісності, а преп. Нестор реалізував своє право, бажання та обов'язок викласти все «по ряду».

Становлення житійного канону як синтез греко-римської античності і християнського вчення, з одного боку, спиралося на риторичну традицію при компонуванні тексту, що породжувало своєрідну ерархічну структуру, а з другого боку, ця структура має глибоке символічне значення завдяки гравітаційній дії біблійних цитат.

Рекомендована література

1. Житіє Теодосія Печерського // Києво-Печерський патерик. – Київ, 1991.
2. Бугославський С. Українсько-руські пам'ятки XI–XVIII вв. про князів Бориса та Гліба: Розвідки й тексти. – Київ, 1928.
3. Александров О. Старокиївська агіографічна проза XI – першої третини XIII ст. – Одеса, 1999.
4. Сироїд Д. Житіє Теодосія Печерського й Антонія Великого: характер біблійного цитування // Медієвістика. – Вип. 2. – Одеса, 2000.

Тема 5. Твори Володимира Мономаха: найближчий літературний контекст, автобіографічні елементи, функції біблійних цитат.

Повчання – середньовічний літературний жанр із виразною морально-дидактичною метою і з адресним характером, що розгортається у формі риторичних настанов, підкріплених писемними джерелами, а також життєвими прикладами.

Володимир Мономах (1053–1125) – онук візантійського імператора Костянтина IX Мономаха, син Всеволода Ярославовича. Отримав книгу повчань разом із посагом своєї дружини-англійки. Наміри автора: «Дітям своїм у доброчесності домогтися успіхів бажаючи», «Я, недостойний, дідом своїм Ярославом, благословенним, славним, наречений у хрещенні Васи́лієм.., отцем улюбленим і матір'ю своєю з Мономахів»; «сидячи на саях».

Серед джерел твору – Святе Письмо, старозавітні та новозавітні книги, часто псалтир, книги отців Церкви: «Повчання священикам» Івана Золотоустого, «Повчання монахам» Івана Постника, «Повчання про аскезу» Теодора Студита, «Ізборник Святослава» 1076 року, «Слово калугера про читання книг», «Слово отця до сина свого», «Повчання багатим», «Про запросини сильних», «Про повагу до батьків», «Слово св. Васи́лія, якою людині належить бути», «Про мудрість смиренних», «Про мед» (як поводитися за столом).

Закони християнського співжиття викладає за псалмами; за Васи́лієм Великим («Слово про подвижництво»): «Власть же ні за що майте, як і од усіх честь»; за Ісаєю. Канон княжої поведінки та повчальні розповіді про власне життя. «Лист до Олега» засвідчує декларацію тих самих поглядів.

Рекомендована література

1. Володимир Мономах. Твори // Літопис руський. – Київ, 1989.
2. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1984. – Т. 41.
3. Вагилевич І. Замітки о руській літературі // Письменники Західної України 30–50-их років XIX ст. – Київ, 1965.
4. Янів В. Ідеал української людини на підставі першоджерел літератури // Нариси до історії української етнопсихології. – Мюнхен, 1993.
5. Мойсєєва Г. Ізборник із зібрання М. М. Щербатова // Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI–XVIII ст. – Київ, 1981.

Тема 6. Українська паломницька проза. Паломництво як феномен середньовічної культури. Ігумен Данило та його послідовники.

Паломництво як різновид подвижництва, алегорія боротьби зі спокусами, де мета – Свята Земля, місця, пов'язані зі земним життям Ісуса Христа.

Історія твору та його автора (~1106–1008 рр.) Кілька редакцій і понад 100 списків із XV ст. Відсутність критичного тексту. Визначальний вплив на традицію паломницької прози.

Композиція твору. Архетип дороги, ідея руху, наближення до мети, зміни світорозуміння, «наповнення радістю». Монастир Сави Освяченого. Образ провідника. Авторські наміри щодо подорожніх вражень: повага до святих місць, збереження в пам'яті їх образів і передання іншим. Функція письма. Авторські описи святих місць як своєрідне унаочнення текстів Святого Письма (Старого і Нового Завітів), а також апокрифічних джерел. Дипломатична місія та представництво Данила. Полемічні настрої.

Допитливість автора, пригоди, побутові деталі. Старанність, об'єктивність, переконливість. «Писав не хитро, але просто».

Іван Франко: «Один з найкраще написаних творів руської літератури задля своєї простоти, ясності стилю і точності в малюванні речей, як і задля свого щирого тону та патріотичного руського почуття».

Рекомендована література

1. «Життя і паломництво Данила» // Літопис «Червоної калини». – 1991. – Ч. 2, 3 / Переклав Є. Небесняк.
2. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 1. – Львів, 1992.
3. Білоус П. Паломницький жанр в історії української літератури. – Житомир, 1997.

Тема 7. «Слово о полку Ігоревім». Історична канва твору. Проблематика дослідження. Поетика. Переклади. Образи князів.

М. Максимович: «Ви знаєте вже, що згубне полум'я винищило майже всі літературні пам'ятки в першому їх розсаднику – в давній, Київській Русі, і що для нас вціліли лише пересадки й відростки їх у монастирях великоросійських».

«Слово о полку Ігоревім» і зміна стилю. Орнаментальні ознаки у проповідях Кирила Турівського, в «Молінні Данила Заточника» й у Київському літописі, який дуже добре ілюструє роздробленість Київської Русі. Літописні згадки про похід Ігоря Сіверського. Половецький сюжет.

Історія тексту «Слова» та його сприйняття в різний час. Дискусії щодо часу написання, автора й автентичности твору.

Осмилення попередньої традиції як вибір можливого, зумовлений авторським наміром викликати процес зміни в переживанні та в насвітленні подій. Онтологічні аспекти твору: медіальність (спроба зв'язати до купи «оба поли времени»), гра сенсів, співвідношення мовленнєвості і писемності, реальної та художньої дійсности, поганства та християнства, присутности й відсутности.

Композиція «Слова». Характер хронотопа. Переклади й інтерпретації.

Рекомендована література

1. Франко І. Літописна основа «Слова о полку Ігоревѣ» // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1983. – Т. 39.
2. Свенціцький І. Русь і половці в староруському письменстві. – Львів, 1939.
3. Щурат В. Вид Пліснеська в «Слові о полку Ігоревім» // Записки НТШ. – Львів, 1919. – Т. 78.
4. «Слово о плькоу Ігоревѣ». – Іван Вагилевич. – «Слово о полку Ігоревім» у перекладах, переспівах і дослідженнях I половини XIX століття (Замість післямови). Олег Купчинський // Записки НТШ. – Львів, 1997. – Т. 234.
5. Гординський С. Слово про Ігорів похід. Український героїчний епос кінця XII ст. – Львів, 1936.

6. Махновець Л. Про автора «Слова о полку Ігоревім». – Львів, 1989.
7. Мишанич О. «Слово о полку Ігоревім» в українському літературознавстві ХХ ст. // Крізь віки. – Київ, 1996.
8. Калинець І. Студії над «Словом о полку Ігоревім». – Львів, 1999.
9. Лепкий Б. «Слово о полку Ігоревім» у віршованих і прозових перекладах українською та польською мовами. – Івано-Франківськ, 2011.
10. Брайчевський М. Автор «Слова о полку Ігоревім» та культура Київської Русі. – Київ, 2005.
11. «Слово о поході Ігоревім». – Львів, 1999 / Переклав П. Салевич.
12. Салевич П. Міфологічна семантика й локалізація «дебри Кисані» // Слово і час. – 2017. – № 7.
13. Яценко Б. «Слово о полку Ігоревім» та його доба. – Київ, 2000.

Тема 8. Києво-Печерський патерик. Історія формування тексту. Основні редакції. Композиційна основа. Жанрово-стильові ознаки. Нові інтерпретації та переклади.

Жанрові особливості патерика як оповідної історії з життя певного монастиря. Аналоги Києво-Печерського патерика. Головна тема – аскетичні подвиги та духовні й фізичні випробування і прищеплення догматичних та моральних істин християнства. Загальні причини актуальності: аскетизм як спроба зняття конфлікту між релігійними ідеалами й узвичаєним способом життя, як пошук морального імперативу, що висувало монаха як героя часу та визначало його вплив на позамонастирські реалії.

Основою сюжету таких більших чи менших оповідань (легенд суто християнського характеру, новел) є чудо. Святе Письмо в контексті Києво-Печерського патерика. Київські та східні джерела патерикового нарративу.

Історія укладання тексту й історія його дослідження. Праці Д. Абрамовича, В. Кречотня, архієп. І. Ісіченка. «Критичний текст» патерика, редакції, переклади та барокові «метаморфози».

Композиційно-структурні особливості Києво-Печерського патерика. Оповідання Симона й оповідання Полікарпа. Житіє Теодосія Печерського преп. Нестора з погляду патерикової структури.

Орнаментальні ознаки тексту. При всій мозаїчності Києво-Печерський патерик – цілісний літературний твір, і ця цілісність проявляється в символічному характері, тобто цілісність як знак Божого промислу наявна в кожній окремій частині тексту.

Рекомендована література

1. Києво-Печерський патерик. – Київ, 1991.
2. Кречотень В. «Золота книга» українського письменного люду // Києво-Печерський патерик. – Київ, 1991.
3. Перетц В. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI–XVIII вв. – Ленинград, 1926.
4. Грушевський М. Історія української літератури: У 6 т. – Т. III. – Київ, 1993.
5. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 1. – Львів, 1992.
6. Ісіченко Ю. Києво-Печерський патерик у літературному процесі кінця XVI – початку XVIII ст. на Україні. – Київ, 1990.
7. Горський В. Образ святості в давньоукраїнській літературі (на ґрунті аналізу Києво-Печерського патерика) // Українське бароко. Матеріали I конгресу МАУ. – Київ, 1993.

Тема 9. Галицько-Волинський літопис. Історія дослідження. Жанрово-стильові ознаки. Риторика тексту. Образи князів.

Галицько-Волинський літопис – продовження двох попередніх у нових історичних і літературних обставинах. XIII ст. – особливо важке та загрозливе через зовнішнього ворога, яким стають насамперед татари (Батий зі своїм військом), і через внутрішнього, яким одні для одних стають руські князі у боротьбі за владу. На цьому тлі викладено історію синів і внуків кн. Романа Мстиславича: Данила, Василька, Василькового сина Володимира і лише

ситуативно Данилових синів Льва, Мстислава, Шварна, Івана.

З літературного погляду, при дотриманні жанрових ознак, як у попередніх літописах, помітна зміна стилю: приклади ускладнення тих самих мовних конструкцій і наративних моделей, які становили основу «Повісті временних літ». Відбулося, за словами Д. Чижевського, «оброблення», прикрашання традиції, коли стає можливим говорити і про «галицьку школу» в літописанні, і якоюсь мірою про впливи західних хронік.

Характерний образ часу, «вписування» дат у потік подій; на основі емоційної пам'яті фіксовано сам процес пригадування: пора року, якою була осінь чи зима, на яке свято відбувалось. У загальному подієвому потоці зросла частка приватного (княжого) життя.

В основу авторської нарації покладено внутрішню психологічну перспективу княжих постатей: Данила, Василька, Володимира Васильковича. Водночас кожна з подій має свою символічну перспективу.

Літопис є цікавою пам'яткою орнаментального стилю, що впливає на мотивацію та аргументацію викладу, тобто на риторику тексту, що породжує образ історії літописної історії.

Рекомендована література

1. Грушевський М. Історія української літератури: У 6 т. – Т. III. – Київ, 1993.
2. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 1. – Львів, 1992.
3. Генсьорський А. Галицько-Волинський літопис. – Київ, 1958.
4. Криса Б. Риторика Галицько-Волинського літопису // Галич і Галицька земля у державотворчих процесах України. Матеріали міжнародної наукової конференції. – Івано-Франківськ – Галич, 1998.
5. Федорак Н. Поетика Галицько-Волинського літопису. – Львів, 2004.

Тема 10. Культурно-історичне значення періоду XI–XIII ст. у перспективі розвитку української літератури. Література другої половини XIII – XV ст.

Період XI–XIII ст. як власна античність.

Поняття «середньовіччя» – час, що минув від падіння античного світу до відродження. Запровадили італійські гуманісти. Складне поняття загалом і ще складніше – для української культури. Водночас часто вживане та доволі «розмите» поняття.

Друга половина XIII – XV ст. – занепад держави внаслідок князівських міжусобиць і внаслідок нападів зовнішніх ворогів. Мало пам'яток – «пропачий час» (Д. Чижевський); «абсолютна люка в духовному житті, 300-літній занепад усякої духовної праці, всякої літературної творчості. Рідко котра жива література в світі переходила таку летаргію» (І. Франко); «сумний, але не пропачий час нашого життя» (М. Грушевський); «найглухіші часи у розвитку нашого письменства», «будучі пильні дослідники певно не пошкодують вложеної праці» (М. Возняк).

Першим «пильним» був М. Грушевський, який сказав, що найкращим твором тих століть стала сама українська мова.

Нові переклади: «Ізмарагд», «Златая ціп», «Маргарит» – слова Івана Златоуста (про Давида та Саула), «Златоуст»; «Тлумачна палая» – розповіді про старозавітні події.

Твори: «Слово о погібелі землі Руської»; «Житіє Михайла Чернігівського» (1271); ораторсько-учительна проза.

Рекомендована література

1. Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. – Тернопіль, 1994.
2. Грушевський М. Історія української літератури: У 6 т., 9 кн. – Т. 5. – Кн. 1. – Київ, 1995.
3. Пелешенко Ю. Українська література пізнього середньовіччя (друга половина 13 – 15 ст.). – Київ, 2004.
4. Українська література XIV–XVI ст. – Київ, 1988.

5. У пошуках єдиної основи: Метафізичний спектр українського письменства XI–XVIII століть: зб. наук. праць [у надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 6.]. – Львів, 2020.

Змістовий модуль 2. Європейський Ренесанс і перше українське Відродження

Тема 11. Ренесанс і реформація. Латиномовна українська література XIV – I половини XVI ст. Творчість Юрія Дрогобича, Павла Русина, Станіслава Оріховського.

Ідеали Ренесансу. «Первинні» та «вторинні» ознаки. Гуманізм як історико-культурне явище. Ідейною парадигмою класичного – італійського – Ренесансу визнано антропоцентричний гуманізм, повернення до античних мистецтва та філософії; на протипагу Середньовіччю – своєрідний виклик Церкві, актуалізація язичництва.

Північна Європа та більшість східноєвропейських народів не мали античного минулого. Тут Ренесанс відбувався під гаслом національно-культурного відродження, пришвидшивши формування нових національних держав і Церков. Північний Ренесанс висунув ідею християнського гуманізму. Адепти цієї ідеї виступили з викриттям церковних непорозумінь, посилили увагу до богослов'я, до дослідження Біблії. То був реформаторський дух північного Ренесансу.

Вивчення стародавніх мов (латинської, грецької, гебрійської). Розвиток освіти, перші університети. «Сім вільних наук». Упорядкування граматики і словників. Перехід на національні мови. Фолклорні записи. «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?» у граматиці Яна Благослова. Виникнення та розвиток друкарства. Реформаційні рухи. Виступ Мартина Лютера та початок Реформації (1517), Жан Кальвін. Протестантські громади в Україні.

Переклади Біблії національними мовами.

Юрій Дрогобич(Котермак). 1450–1494. «Прогностична оцінка поточного 1483 року». Гуманістична декларація перспектив наукового пізнання та вільного розвитку людини.

Павло Русин із Коросна (1470–1517). «Пісні Павла Русина з Коросна» (Відень, 1509). Антична образність, християнські мотиви. Жанрова природа віршів. Дві основні теми: поезія та книга. «Похвала поезії» – світлому дару богів. Суголосність небесним сферам. Про творче натхнення, сакральність, безсмертність поетичного слова.

Станіслав Оріховський (1513–1566). «Про турецьку загрозу» (1543, 1544); «Про целібат»; «Настанова королеві польському Сигізмундові II Августу»; «Промова на похороні Сигізмунда І».

Рекомендована література

1. Франко І. Карпаторуське письменство XVII–XVIII вв. // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1981. – Т. 31.
2. Пріцак О. Що таке історія України // Українознавство. Хрестоматія-посібник: У 2 кн. – Кн. 1. – Київ, 1996.
3. Савчук О. Поет-гуманіст Павло Русин з Кросна // Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст. – Київ, 1993.
4. Нудьга Г. Перші магістри і доктори // Нудьга Г. Не бійся смерті. – Київ, 1991.
5. Шевчук В. Муза Роксоланська. Українська література XVI–XVIII ст.: У 2 кн. - Кн. 1. – Київ, 2004.
6. Трофимук М. Латиномовна література України XV–XIX ст.: жанри, мотиви, ідеї. – Львів, 2014.

Тема 12. Літературні риси «першого українського відродження» кінця XVI – початку XVII ст. Нові жанри. Острозька школа (1575–1576) і острозькі літературні обрії.

Меценати й учителі Острозької школи. Вихід Острозької Біблії (1581). Основні мотиви передмов до Біблії. Слово як зброя. Сенс інтелектуальної праці. Початки полемічного письменства. «Ключ Царства Небесного» Герасима Смотрицького в перспективі полемічної літератури. Поети – Герасим Смотрицький, Андрій Римша, Дем'ян Наливайко.

Образи княжого роду та княжого дому в геральдичних віршах острозьких авторів. Тема освіти й виховання. «Просьба чительникова о час» Дем'яна Наливайка: швидкоплинність

людського життя й бажання наповнити його результатами інтелектуальної праці («даруй ми то прочитати й учинити...»).

Лицарські мотиви в ляменті Дем'яна Наливайка «На смерть князя Олександра Острозького». Дистанція між цим твором і «Острозьким лементом» (1636) як дистанція між початком і кінцем острозького освітньо-релігійного проєкту.

Композиційно-жанрова особливість «Острозького ляменту 1636 року». Риторика та поетика.

Рекомендована література

1. Грушевський М. Історія української літератури: У 6 т. – Т. V. – Київ, 1995.
2. Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці. – Київ–Львів, 1912.
3. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 1. – Львів, 1992.
4. Зілинський О. Духова генеза першого українського відродження // Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст. – Київ, 1993.
5. Кравців Б. Ренесанс і гуманізм на Україні // Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст. – Київ, 1993.
6. Мицько І., Стратій Я. Роль Острозького культурно-освітнього осередку в розвитку української духовної культури // Українське бароко. Матеріали I конгресу МАУ. – Київ, 1993.
7. Українська поезія. Кінець XVI – початок XVII ст. – Київ, 1978.
8. Криса Б. Острозька поетична школа // Парадигма. Збірник наукових праць Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1999.
9. Федорак Н. Конфесійне протистояння кінця XVI ст. у творах Герасима Смотрицького та Мішеля Монтеня // Біля джерел українського бароко. – Львівська медієвістика. – Вип. 3. – Львів, 2010.
10. У пошуках єдиної основи: Метафізичний спектр українського письменства XI–XVIII століть: зб. наук. праць [у надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 6.]. – Львів, 2020.

Тема 13. Традиції братств. Літературний доробок Львівської братської школи. «Просфонема»: образи часу-пори. Тема освіти. Початки різдвяної та великодньої тем. Ознаки раннього бароко.

Реформація та її рецепція в Україні – «провід в інтересах духовних і літературних звільна переходить до людей світських» (І. Франко).

Братства як «найбільш яскравий орган національної та релігійної акції» (М. Грушевський). Реформаційно-гуманістичні тенденції в діяльності Львівського братства. Освіта як шлях переображення людини.

«Просфонема» в перспективі єдності минулого, теперішнього та майбутнього: образ часу-пори. Прообраз барокової композиції. Структура тексту: поєднання прози та вірша, грецької та української транскрипції, кількох віршованих жанрів – створює враження всеохопності, спрямованої на витворення образу того, кого вітають, і на образи тих, хто домагається справедливості в ім'я майбутнього. І якраз у цьому актуальному львівському контексті на увагу заслуговує розгортання характерних для середньовічних літератур топосів: «малого» і «старого», «пір року», «лісу» та «пралісу», «моря» і «хвиль». Власне, «Просфонема» цікава як початкова та неповторна трансформація середньовічної традиції, на основі якої вибудовувано українську гуманістичну перспективу.

Різдвяні вірші Памва Беринди: втілення філософії Різдва («слово Отчес взяло на си тіло»); риторично-стильова природа тексту.

«Розмишляє о муцѣ Христа, Спасителя нашего» Йоаникія Волковича в перспективі розвитку воскресно-великодніх «структур сенсу».

Рекомендована література

1. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 1. – Львів, 1992.
2. Драгоманов М. «Передне слово» (до «Громади» 1878) // Драгоманов М. Вибране. –

Київ, 1991.

3. Пам'ятки братських шкіл на Україні. – Київ, 1988.

4. Франко І. Дещо про літературну спадщину Іоанікія Волковича // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1983. – Т. 39.

5. Крип'якевич І. Історія України. – Львів, 1990.

6. Успенське братство і його роль в українському національно-культурному відродженні. Доповіді та повідомлення наукової конференції 4–5 квітня 1996 року. – Львів, 1996.

7. Зубрицький Д. Хроніка Ставропігійського братства / Пер. з польської І. Сварник. – Львів, 2011.

8. Крива Б. «Просфонема» як першообраз барокової композиції // ПРОСФОНІМА: Текст і контекст. Львівська медієвістика. – Вип. 4. – Львів, 2013.

9. Ушкалов Л. Творчість Стефана Зизанія в українській, польській та російській рецепції XVI–XVIII ст. // ПРОСФОНІМА: Текст і контекст. Львівська медієвістика. – Вип. 4. – Львів, 2013.

10. Сливка Ю. Вірш і гравюра у різдвяній збірці Памва Беринди: тотожність сенсу // Українське літературознавство. – Вип. 82. – Львів, 2017.

11. Максимчук О. Образ Христа-Нареченого у «Розмышляні» Іоанікія Волковича // ПРОСФОНІМА: Текст і контекст. Львівська медієвістика. – Вип. 4. – Львів, 2013.

Тема 14. Київська братська школа. Основні постаті й тексти. Літературні традиції Київської братської школи. «Вірші на жалісний погреб Петра Конашевича-Сагайдачного». Функції жанру ляменту в українській поезії I половини XVII ст.

Київський лямент помітно вирізняється з-поміж інших українських зразків цього жанру. Образ гетьмана та виразний пласт ренесансної поезики зумовили особливе місце твору в історії української літератури. Д. Чижевський розглядав твір Касіяна Саковича у бароковому контексті, а обґрунтування великої асиміляційної енергії цього стилю не суперечить ані ренесансній концепції твору, ні ренесансній ідеології. Різні студії на основі одного тексту так чи так перегукуються, а відмінності пов'язано з конкретною метою, зі способами аргументації чи з їх відсутністю. Спроба Г. Грабовича зіставити ренесансну ідеологію «Віршів...» із перспективою їх подальшого державотворчого втілення дала йому підставу для висновку про поразку такої ідеології. Та це лише одна з можливих рецепцій твору. Коли ж сприймати цей твір інакше: як літературне втілення тієї ренесансної ідеології, яку сповідували речники першого українського Відродження й ознаки якої розсипано в геральдичних острозьких віршах, у ляментах на честь Олександра Острозького та Григорія Желиборського, – то тоді «Вірші на жалісний погреб Петра Конашевича-Сагайдачного» дають підстави говорити про безсумнівний успіх, «цілісне плетиво», «синтаксичну цілість». «Перекиваючи» певною мірою тло традиції, твір Касіяна Саковича дає можливість спостерігати і за типологією жанру, і за його модифікаціями.

Легко припустити, що «мовлені» вірші де в чому відрізнялися від «друкованих». І вірш «На герб сильного войска его королевской милости запорозкого» міг мати характер такого книжного реквізиту, як і віршована «Предмова». Очевидно, з метою дотримання традиційної композиції вкінці ще раз повторено слова надгробного напису, які перед тим виголошував «сімнадцятий» студент.

Твір має складну часову палітру. Функція розповіді тут полягає не лишень у тому, щоби виразити час у формах людського досвіду, але і щоби розширювати цей досвід, апелюючи до єдності минулого, теперішнього та майбутнього.

Рекомендована література

1. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 1. – Львів, 1992.

2. Колосова В. Твір Касіяна Саковича // Радянське літературознавство. – 1965. – № 12.

3. Грабович Г. До історії української літератури. – Київ, 2003.

4. Українська поезія. Кінець XVI – I пол. XVII ст. – Київ, 1978.

Тема 15. Полемічне письменство: джерела, культурно-релігійні обрії. Корпус полемічних

пам'яток. Літературна творчість Івана Вишенського в контексті доби.

Полемічна література, яка виникла в XI ст. внаслідок поділу християнства на східне та західне, в XVI ст. набула особливої актуальності у зв'язку з реформаційними та реформаторськими процесами, стала явищем релігійно-культурного самоусвідомлення і невід'ємною частиною першого українського Відродження. Попри спільність тематики, полемічні твори помітно різняться глибиною охоплення проблем, темпераментом і освітнім рівнем авторів, котрих цікавили і догматичні відмінності між різними християнськими конфесіями, і загальні духовні та культурні цінності.

У полемічній літературі свого часу Іван Вишенський займав особливе місце, вирізняючись і тим, про що, і – ще більше – тим, як він писав. Поклики на Святе Письмо, на апокрифи та на твори отців Церкви (Діонісія Ареопажита, Григорія Синаїта, Василя Великого, Григорія Богослова, Івана Золотоустого), з одного боку, дають підстави казати, що його стиль сформувався на основі тих книг, які займали почесні місця в монастирських та братських книгозбірнях і які використовували в міжконфесійних дискусіях інші полемісти, котрі опонували західним впливам католицтва та протестантизму, а з іншого – його писання з виразними індивідуальними ознаками, з неповторними інтонаціями не те, що вирізняються з-поміж інших, а й до сьогодні залишаються актуальною науковою проблемою, що потребує різних підходів.

Очевидно, що драматичну історію рецепції Івана Вишенського спричинили і його складна натура, й особливість написаного, й віддаленість у часі. І, попри те, що Вишенському щастило на перших вдумливих і глибоких дослідників (досить згадати І. Франка та М. Возняка), кожне покоління перечитує його по-своєму. Треба розуміти, що писання Вишенського, з огляду на їхні радикалізм і суголосність набагато пізнішим процесам, охоче використовувала ідеологічна пропаганда, насамперед в антикатолицькому та соціальному контекстах. Однак від того значення Вишенського не зменшилося. Глибоке зіставлення його спадщини з характером діяльності Львівського братства переконує, що Вишенський не просто стояв на середньовічних позиціях, демонструючи складний процес адаптації середньовічних явищ до нового барокового стилю. Річ у тому, що в його особі українська література, ще здійснюючи перехід із раннього періоду до середнього, вже набувала ознак барокового синтезу, в чому переконують, зокрема, порівняння писань Вишенського з текстами Петра Скарги. Це дає підставу говорити про типологію раннього барокового дискурсу.

Якісно нове прочитання літературних пам'яток залежить від загального стану гуманітарного знання, а коли йдеться про Вишенського, то не лише про літературознавство, але так само і про релігію, філософію, історію. Переоцінка історіографічних формулювань чи зміна напряму дослідження – це той шлях, який відкриває перспективу поглибленого пізнання феномену цього письменника та його аудиторії – словом, творення літературного процесу. А водночас актуальним залишається і досвід багатьох попередніх прочитань, тлумачень, перекладів разом із цілим контекстом, у якому Іван Вишенський жив і писав.

Рекомендована література

1. Іван Вишенський. Твори. – Київ, 1986.
2. Франко І. Іван Вишенський та його твори // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1981. – Т. 30.
3. Паславський І. Писав мандрованець, якого звать Вишенським // Дзвін. – 1991. – № 1.
4. Грабович Г. Авторство й авторитет в Івана Вишенського // Грабович Г. З історії української літератури. – Київ, 1998.
5. Зема В. Середньовічна традиція слова, мови та книги в творах Івана Вишенського // *Medievalia Ukrainica: ментальність та історія ідей.* – Т. V. – Київ, 1998.
6. Ісиченко І., архiep. Іван Вишенський і Львівське братство: літературні аспекти діалогу // *ПРОΣΦΟΝΗΜΑ: Текст і контекст. Львівська медієвістика.* – Вип. 4. – Львів, 2013.
7. Федорак Н. Конфесійне протистояння кінця XVI ст. у творах Герасима Смотрицького та Мішеля Монтеня // *Біля джерел українського бароко. Львівська медієвістика.* – Вип. 3. – Львів, 2010.

8. Дубініна К. Культурно-освітні обрії «Перестороги» // Біля джерел українського бароко. Львівська медієвістика. – Вип. 3. – Львів, 2010.

Тема 16. Життєвий і творчий шлях Мелетія Смотрицького. «Тренос», «Лямент на смерть Леонтія Карповича». Погляди на українське віршування.

Мелетій Смотрицький – один із найпопулярніших авторів I пол. XVII ст. І. Франко назвав його «комедіянтот стилу», хоча Мелетія Смотрицького легко пов'язати з трагізмом людини тієї епохи. Правдою було і те, й те.

Як людина, наділена особливою ініціативністю, Смотрицький своїми вчинками виразно демонстрував схильність до змін – перетворення дійсності. Зрештою, письменники-полемісти не раз нагадували своїм оптимізмом діячів Ренесансу. Польський дослідник А. Брюкнер порівнював Смотрицького зі Станіславом Оріховським за такими ознаками: впливовість слова, чуттєвість темпераменту, прагнення до переконання.

Драматизм долі Мелетія Смотрицького полягає в конверсії – зміні віросповідання, що призвело до втрати однодумців і нерозуміння тих, на кому йому найбільше розходилося. Написав чимало: крім «Треноса», «Верифікацію (виправдання) невинности», «Апологію peregrinacii do східних країв», віршовані тексти, граматику.

Джерела біографії: листування, панегірик, який виголосив на похороні Войцех Корцицький, полемічні твори, спрямовані проти Смотрицького та його творів. Біографом Смотрицького був Яків Суша, чия праця вийшла в Римі 1666 року. На «Тренос» відгукнувся Петро Скарга. Мелетія Смотрицького сприймали по-різному.

Освіта Мелетія – Остріг, Вільно, Мінськ, Ляйпциг, Нюрнберг, Вітенберг, знову Вільно. У листах до папи просив дозволу втаємничити свій перехід на унію.

Є різні підходи до творчості Смотрицького, зокрема «мітологічний», як у монографії С. Бабича «Мелетій Смотрицький у контексті раннього українського бароко» (Львів, 2009). Міт зводить усе до ідентичності, до сутності, а не до подібності. «Церква і віра, у його трактуванні, повинні були стати для православних русинів великою метафорою духовної держави. Тому своє етнічне становище він увиразнює через конфесійну і культурну ідентичність зі Сходом (Візантією, Грецією), через пошук прецедентів історичного існування українців та династичного зв'язку з першохрестителями Київської Русі (через давність походження)» (С. Бабич).

У «Верифікації невинности» сказано, що «не віра чинить Русина Русинот, Поляка Полякот, Литвина Литвином, а народження і кров руська, польська і литовська».

Рекомендована література

1. Українська поезія. Кінець XVI – початок XVII ст. – Київ, 1978.
2. Мелетій Смотрицький. Граматика. – Київ, 1979.
3. Яременко П. Мелетій Смотрицький. Життя і творчість. – Київ, 1986.
4. Бабич С. Модус містифікації в поезії «Треносу» Мелетія Смотрицького // IV Міжнародний конгрес україністів. – Київ, 2000.
5. Бабич С. Мелетій Смотрицький у контексті зрілого українського бароко. – Львів, 2009 (Львівська медієвістика. – Вип. 2).
6. Ушкалов Л. Мелетій Смотрицький: релігійна полеміка як чин самопізнання // Біля джерел українського бароко. Львівська медієвістика. – Вип. 3. – Львів, 2010.
7. Смотрицький Мелетій, архієпископ. Апологія паломництва до східних країв. – Харків, 2020.

Тема 17. Українська метафізична лірика. Генеза української метафізичної лірики. «Діоптра» Віталія Дубенського.

Епіграми о. Віталія треба сприймати як компонент емблеми, частини динамічного художнього комплексу, який функціонує у складі об'ємнішої текстової системи. Як у багатьох інших випадках, характерна віршована форма взаємодіє в «Діоптрі» з прозовим текстом і має певну структуротворчу функцію.

На перший погляд, вірші о. Віталія, якщо їх порівнювати з віршами найближчого до нього, за часом і місцем, острозького кола, можна сприймати як архаїчне явище. Річ у тому, що «Діоптра», з одного боку, продовжує традиції давньоруської аскетичної літератури, а з другого – попри те, що поєднання прозового тексту з віршованим було характерним явищем середньовічного стилю, – на українському ґрунті поява віршованих творів стала ознакою нового чи оновленого стану літературного мислення. Тематика, тональність, послідовне наголошування на проблематичності стосунків людини та світу у віршах о. Віталія перегукуються не лише з монастирським дискурсом ранішого Києво-Михайлівського збірника, але і з набагато пізнішими бароковими рефлексіями й уже навіть так увиразнюють багатогранність християнської концепції людського життя, якою були найбільше перейняті українські автори.

Отже, епіграми о. Віталія належали до загального дискурсу обговорення призначення та моральності людини. І річ лишень у відмінностях інтерпретації цієї теми: наскільки його твори зумовлено ступенем прив'язаності до способу життя й до свого часу чи спробою подолати цю прив'язаність. На такому тлі о. Віталій вирізняється особливою суворістю й непоступливістю щодо людської поведінки у світі. І якщо Д. Чижевський підкреслював, що «універсалізм барока не лише універсалізм екстенсивний, але й інтенсивний», то це явище, в якому «всеохопливість тематики» співіснує зі всеохопністю її опрацювання, стосується й «Діоптри».

Рекомендована література

1. Франко І. Забутий український віршописець XVII в. // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1981. – Т. 31.

2. Чижевський Д. З історії української епіграми // Український літературний барок. Праці українського Історично-філологічного Товариства в Празі. – Т. 3. – 1941 (фотопередрук. – Мюнхен, 1994).

3. Українська поезія. Кінець XVI – початок XVII ст. – Київ, 1978.

4. Крися Б. Епіграми Віталія Дубенського, або Метафізика світла // Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «філологічна». – Вип. 65. – Острог, 2017.

Тема 18. Літературна спадщина Кирила-Транквіліона Ставровецького: «Зерцало богословії», «Євангеліє учительне», «Перло многоцінное». Історія рецепції Кирилових книг. Герменевтика, риторика та поетика.

Історичних документів про Кирила не так і мало порівняно з іншими українськими авторами кінця XVI – I половини XVII ст. Окремі згадки про нього є у «Хроніці Львівського братства», де зазначено, що від братства на зустрічі з царгородським патріархом Єремією, що відбулась у Тернополі 1589 року, промовляв по-грецькому учитель Кирило. Серед матеріалів рукописного збірника з Бібліотеки Осолінських у Львові, які стосуються Кирила, – фрагменти промов у Скитському й Унівському монастирях, листи його та зі згадками про нього. Певну увагу Кирилові присвятив автор «Житія Йова Княгиницького» – монах Ігнатій із Любарова. Збереглися документи про перехід Кирила в унію та про його чернігівський період життя. А головне свідоцтво його творчої особистості – видання та рецепція книг: «Зерцала богословії» (1618), «Євангелія учительного» (1619), «Перла многоцінного» (1646).

Початок літературної біографії пов'язують із анонімною львівською «Просфонемою», якою в 1591 році вітали митрополита Михайла Рогозу у Львові. Припущення щодо Кирилового авторства цього твору висловив на початку XX ст. М. Возняк. Як одного з авторів «Просфонемі» трактував Кирила Г. Трунте, наголосивши на тих стильових ознаках, які згодом стали характерними для «Перла многоцінного».

Дослідників, зокрема й сучасних, цікавило насамперед Кирилове проповідництво. Велике значення для розуміння текстів Кирила мають книги, на яких він виростав, імена отців східної та західної Церков, на яких покликався у тлумаченні богословських проблем: Василя Великого, Григорія Назіянського, Діонісія Ареопігита, Августина Блаженного, Івана Золотоустого, Івана Дамаскина.

Цілісного підходу до свого вивчення як явище риторичної традиції вимагає його «Перло многоцінне», що, з одного боку, оприявнює богословські проблеми, якими завжди переймався автор, а з іншого – переструктурує та підпорядковує їх новій ерархії цінностей: піднесеності почуттів, небуденному віршованому мовленню.

Рекомендована література

1. Маслов С. Кирилл-Транквилион Ставровецкий и его литературная деятельность. – Київ, 1984.

2. Трунте Г. Двомовні частини «Просфонеми». До проблеми авторства і створення львівського панегірика 1 лютого 1591 року / Пер. з нім. Д. Сироїд // ПРОΣΦΟΝΗΜΑ: Текст і контекст. Львівська медієвістика. – Вип. 4. – Львів, 2013.

3. Кирило Транквіліон Ставровецкий. Учительне Євангеліє / З церковнослов'янської пер. Б. Криса, Д. Сироїд, Т. Трофименко. – Львів, 2014.

4. Сироїд Д. Різдвяні проповіді Кирила Транквіліона Ставровецького: досвід прочитання // Біля джерел українського бароко. Львівська медієвістика. – Вип. 3. – Львів, 2010.

5. Трофименко Т. Релігійні конверсії кінця XVI – початку XVII ст. і творчість Кирила Транквіліона Ставровецького // Біля джерел українського бароко. Львівська медієвістика. – Вип. 3. – Львів, 2010.

6. Криса Б. Антропология Кирила Транквіліона Ставровецького // Українське літературознавство. – Вип. 81. – Львів, 2016.

7. Криса Б. Проблема авторства в Кирила Транквіліона Ставровецького // Кирило Транквіліон Ставровецкий – проповідник Слова Божого. Львівська медієвістика. – Вип. 5. – Львів, 2017.

8. Федорак Н. Машкара співця *Пісні вдячної при банкетах панських* // Кирило Транквіліон Ставровецкий – проповідник Слова Божого. Львівська медієвістика. – Вип. 5. – Львів, 2017.

Змістовий модуль 3. Література зрілого бароко

Тема 19. Освітня реформа Петра Могилі. Поезія науки й освіти. Барокове примирення античності і християнства. «Євхаристеріон» Софронія Почаського. Особливості композиції. Образ Петра Могилі.

Тему зміни, зумовленої освітою, яка так чи так наявна у віршованих творах, почавши від острозьких віршів і львівської «Просфонеми», своєрідно розгорнуто у «Євхаристеріоні» Софронія Почаського: з'явилися нове видноколо, нове бачення, пов'язане з легітимізацією освітніх задумів Петра Могилі. Що більше, кожна з наук, яку викладали в новій школі, постає як модель світу, рівнозначна з іншими науками, отже, з іншими моделями чи образами світу.

Київське «освітнє диво» давало підстави для дуже різних спостережень, зокрема і для характеру тієї самої реформи, особливостей українського бароко, способів навчання та виховання. У той чи той спосіб було спостережено різні ознаки твору, наприклад, ті, які дозволяють бачити його зв'язок зі середньовічною традицією – наповненість разом зі статичністю цієї моделі, що, виходячи з наміру становлення-утвердження порядку речей, повертає до середньовічного способу подання такої непорушності, яка, зрештою, настає внаслідок змін.

Зміни, які відбувалися, фактично, можна було би назвати зміною парадигм – античної на християнську. Відбувалася характерна транслокація – перенесення дії в часі, у просторі, а також – оскільки це так велично-несподівано-незбагненно – з дійсності у бік метафізичності, коли все, що відбувається, зумовлено дією духовного закону, «народженістю згори» та проявлено завдяки людським зусиллям. Фактично, головну роль почав відігравати не просто «топос культури», а його сподівана поява, постановня нового – київського – Олімпу. Можна припустити, що завершальний образ досвіду культури з'явився на основі й класичної освіти, і досвіду власної культури.

Рекомендована література

1. Кречотень В. Освітня реформа Петра Могили й утвердження бароко в українській поезії // Кречотень В. Вибрані праці. – Київ, 1999.
2. Пилип'юк Н. Перший панегірик Києво-Могилянської школи: його зміст та історичний контекст // Записки НТШ. – Т. 224. – Львів, 1992.
3. Студинський К. Три панегірики XVII віку // Записки НТШ. – Т. 12. – Львів, 1912.
4. Нічик І. Петро Могила в духовній історії України. – Київ, 1997.
5. Шевченко І. Багатоликий світ Петра Могили // Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом. – Львів, 2001.

Тема 20. Теорія літератури в Києво-Могилянській академії. Київська поетика 1637 року, поетика Теофана Прокоповича (1709), поетика Митрофана Довгалевського «Сад поетичний» (1736–1737).

Якщо говорити про розвиток, то в його основі – антична та ренесансна теорія літератури: «Поетика» Аристотеля (жанрово-родова система, науковий аналіз мистецьких форм), «Послання до Пісонів» Горація (поет говорить під впливом Божественного натхнення), далі ренесансні автори Скалігер, Яків Понтана, Мацей Скарбевський. Ренесансна теорія літератури спиралася на діяльність *homo faber* – людини-творця.

Дефініція та приклади, однозначне трактування мистецьких форм.

Т. Прокопович писав у своїй «Поетиці»: «Я вважаю, що якщо розглядати лише природу (не кажучи про таємні Божі щедроті), то першим творцем поезії було людське почуття любові».

Рекомендована література

1. Сивокінь Г. Давні українські поетики. – Харків, 2001.
2. Маслюк В. Латиномовні поетики й риторики XVII – першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. – Київ, 1983.
3. Трофимук М. Антична теорія словесності в поетиках Києво-Могилянської академії XVII–XVIII ст. // Радянське літературознавство. – 1989. – № 4.
4. Трофимук М. Барокові тенденції курсів словесності Києво-Могилянської академії // Українське бароко. Матеріали I конгресу МАУ. – Київ, 1993.

Тема 21. Поезія в Києво-Могилянській академії. Літературні традиції Києво-Могилянської академії. Вірші Івана Величковського, Антонія Радивиловського, Дмитра Туптала, Лазаря Барановича.

Рекомендована література

1. Іван Величковський. Твори. – Київ, 1972.
2. Українська поезія. Середина XVII ст. – Київ, 1992.
3. Колосова В., Кречотень В. До питання про життя і творчість Івана Величковського // Величковський І. Твори. – Київ, 1972.
4. Криса Б. Від риторики до нормативної поетики // Криса Б. Пересотворення світу. Українська поезія XVII–XVIII століть. – Львів, 1997.

Тема 22. Барокова проповідь. Проповіді Лазаря Барановича, Йоаникія Ґалятовського, Антонія Радивиловського.

Рання барокова проповідь: крім Кирила Ставровецького, були відомі вже о. Леонтій Карпович, о. Захарія Копистенський (1624), о. Ігнатій Оксенович-Старушич.

Загальні ознаки, зумовлені нагодою і талантом: Захарія Копистенський ділив свою проповідь на вступ і на 4 частини. Алегоричне тлумачення одягу на основі цитати з Книги Буття: «Це ми знайшли. Пізнавай, чи одяг твого сина, чи ні» (брати Йосифа до батька). Щедре насичення тексту не лише біблійними прикладами, але й античними мікросюжетами.

Проповідь зрілого бароко.

О. Йоаникій Галятовський. «Ключ розуміння» (1659). Видання містило 32 проповіді: на Господні свята і Богородичні. Додано «Науку, албо Спосіб зложення казання». Це вже був підсумок техніки барокової проповіді. З 1640-их років Галятовський регулярно звертався до цього жанру. Проповідував на Волині, потому на Поліссі, з 1650 року викладав риторику в Києво-Могилянській академії. Доповнював і перевидавав: у Києві (1660), у Львові (1663, 1665), у Москві (1669, а заборонено – 1690), в Бухаресті румунською мовою (1678).

Взірці проповідей для священників: тим ключем собі двері одімкнути.

Західне вчення про 4 сенси Святого Письма: літеральний, моральний, алегоричний, анагогічний. Приклад – Єрусалим: 1) юдейська столиця, де було розп'ято Христа; 2) побожна душа, в якій мешкає Христос – Цар слави, подібно як мешкали там юдейські царі; 3) Церква, що воює з трьома ворогами душі: світом, тілом, дияволом; 4) Церква, що triumфує та перебуває на небі.

Найбільш продуктивне алегоричне тлумачення образів. Цінували несподіваність інтерпретації, сполучення позірно несумісних понять. Багато прикладів зі Святого Письма, з фолкльору, часто подавав тлумачення простою мовою.

«Наука о зложенні казання» – перший в українській науці трактат із гомілетики. Автор зачіпав проблеми композиції, вибору теми, ерудиції проповідника, засобів зацікавлення слухачів («усе собі нотувати й апліковати»).

Три частини: ексордіум, нарація, конклюдія. Єдність предмета, думки чи теми, повнота і співмірність частин.

Лазар Баранович. «Меч духовний» (1666). Складна гравюра на обкладинці. Антиісторично трактував спадкоємність влади московського царя та київських князів. Метафора меча – зі сюжету, коли хапали Христа, а Петро відітнув одному з воїнів вухо: не такий меч, як Петрів.., сей меч як глагол духовний паче потребує вуха (щоби слухати). Тексти розраховано на освіченого. Бароковий концептизм, алегореза – двоступеневе прочитання: дослівне та приховане. Багато повторів, членування, анафор.

«Труби словес проповідних». На календарні свята, на дні пам'яті святих.

Антоній Радивиловський. Проповідував із 1650-их років. Намісник Києво-Печерської лаври з 1671 року, з 1683 року – ігумен Пустельно-Микільського монастиря.

«Огородок Марії Богородиці» (1676) – сад як алегорія самої Богородиці, як ідеальний простір для людських талантів. Понад 130 проповідей. Часто по кілька версій. Ряснота прикладів.

Володимир Кречотень – дослідник Антонія Радивиловського – поділяв приклади на дві групи: казуси (легенди, анекдоти) і фабули (фацеції, міти, казки, байки, диспути).

«Вінець Христов» (1688). Недільні проповіді. Також посвяти: і Христові, й московським царям. 115 проповідей.

Рекомендована література

1. Біда К. Йоаникій Галятовський і його «Ключь Разумѣнія» // Пам'ятки української літератури і мови XVII ст. – Ч. 1. – Рим, 1975.

2. Йоаникій Галятовський. Наука о зложенні казання // Пам'ятки української літератури і мови XVII ст. – Ч. 1. – Рим, 1975.

3. Ушкалов Л. Світ українського бароко. – Харків, 1994.

4. Яковенко Н. У пошуках Нового неба: Життя і тексти Йоаникія Галятовського. – Київ, 2017.

Тема 23. Літературна спадщина Дмитра Туптала. Біографія Дмитра Туптала. Жанрова система. «Життя святих». Історія ідеї написання «Четрьх-Міней» і її втілення. Жанри житія та пам'яті. Вірші Дмитра Туптала.

Рекомендована література

1. Дмитро Туптало у світі українського бароко: Збірник наукових праць [У надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 1] / Упор. Б. Криса. – Львів, 2007.

2. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 1. – Львів, 1992.

Тема 24. Барокова драма: джерела, жанрові різновиди (історична драма, містерія, драма-міраклъ, мораліте, інтермедія). Авторська й анонімна драма.

Репертуар українського шкільного театру: декламації та діялоги, досценічна драма, різдвяна, великодня драми; житійна, або агіографічна, драма, повчальна (мораліте), історична драма.

Драма має давні традиції: драматична форма повчань отців Церкви, у нас – фактично, від Кирила Турівського; драматична форма в літургійній практиці, у простому середовищі (інтермедії).

Різний відлік: 1619 – інтермедії до драми Якуба Гаватовича.

«Розмишляє...» Йоаникія Волковича. Дійові особи (алегоричні постаті): три Душі, Милість Божа, десять ангелів-Вісників, Розум, Пам'ять, Воля, Тріумф, Хрест, Копіє, Палиця, Гвоздіє, Душа побожна. Зміст.

Барокова готика.

Андрій Скульський. Вірші з трагедії «Христос Пасхон» Григорія Богослова (1630). Богородиця під хрестом.

Загалом, драма – явище західне. Значною мірою пов'язана зі школою як один зі способів навчання. Частиною драми часто ставали диспути. Л. Білецький описував, як вулицями Кракова чи Вільна рухалися колісниці, прикрашені квітами та написами, на колісницях – постаті-алегорії, химерні костюми, пишні вірші.

Від досценічної драми – до сценічної. Початок театру. Загальний осуд театру прокотився, за спостереженням В. Перетца, в Польщі в 1560–1579 роках. Іван Вишенський засуджував «новомодні вистави» (1596, 1606). Збереглася вертепна скринька (кадовб) із 1591 року зі Львова.

Теорія драми в Києво-Могилянській академії. У курсі поезики: 5 дій, у кожній – до 10 актів, у кожному акті – найбільше 3 особи, починалося з прологу. Перша дія – алегоричні чи символічні сцени, могли бути німі чи, навпаки, з музичним супроводом. Кожну дію закінчував виступ хору. Зрештою, так було прийнято на Заході.

Отже, ще про жанри. Містерія – з грецької «таємниця, таїнство» – драма на біблійний сюжет: різдвяна та великодня. Міраклъ (*mirakulus* – чудо) – про життя святого та про чудеса. Мораліте – повчальна драма.

Джерелами драм часто ставали біблійні сюжети, життя, апокрифи, рідше – історичні події. Драма була тісно пов'язана зі світобаченням, із християнським образом світу:

1. Світ як театр – театр як світ: небо (рай – сад із огорожею, в раю – Бог, славний гетьман, але рай – це й місце гріхопадіння), земля, пекло.

2. Бароковий театр – це і завершальна стадія розвитку цієї епохи.

3. Рівні (реєстри бароко) – поважні дії та розважальні – інтермедії.

4. Образи-алегорії, образи-символи, видовищність, піднесена до абсолюту.

5. Видовищність як принципово нову категорію декларували зі сцени.

Барокові драми: «Олексій, чоловік Божий» (1673), походить зі «Житій святих» Петра Скарги; Дмитро Туптало. «Комедія на Успеніє Богородиці» (1677), «Комедія на день Родження Христова» (1702), житійна драма «Ростовское дійство»; анонімна «Милість Божа»; «Володимир» Теофана Прокоповича (1705), на честь І. Мазепи, який відвідав академію 3 липня; Андрій Горка. «Йосиф Патріярха» (1708, в академії); Григорій Кониський. «Воскресеніє мертвих» (1747).

Рекомендована література

1. Франко І. Слово про збурення пекла. Українська пасійна драма // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1982. – Т. 37.

2. Білецький Л. Українська драма. – Львів, 1922.

3. Сулима М. Сюжетні схеми української шкільної драми // Слово і час. – 1994. – № 1.

4. Софронова Л. Поетика славянського театру XVII – першої половини XVIII в.: Польща, Україна, Росія. – Москва, 1981.

5. Софронова Л. Київський шкільний театр: поезика обряду і поезика драми // Українське

бароко. Матеріали I конгресу МАУ. – Київ, 1993.

6. Софронова Л. Український старовинний театр / перекл. з рос. Н. Федорака. – Львів, 2004.

7. Українська література XVII ст. – Київ, 1987.

Тема 25. Барокова історіографія. Рецепція історичних подій в українській літературі XVII–XVIII ст. «Історичні» вірші середини XVII ст. Історична проза. Документальна основа козацьких літописів і прийоми літературних містифікацій.

Відновлення літописної традиції. Джерела – різні: давня історія – за староруськими літописами; нові часи – на підставі записів попередників, документів, спогадів сучасників, власних спостережень. Чужоземні джерела. Хроніки М. Бельського, М. Стрийковського.

Розвиток історично-мемуарної прози від окремих монастирських, місцевих літописів, реєстрів до широких синтетичних напівнаукових-напівлітературних праць.

Густинський літопис (1623–1627). Передмова до читача: «Автори сеї хроніки руської, хоч і були людьми смертними, дбали про те, щоб передати історичну пам'ять».

У 1670 році його переписав єромонах Густинського монастиря (біля Прилук) Михайло Лосицький. Автор – невідомий. Була думка, що цим автором міг бути Захарія Копистенський. У передмові М. Лосицький писав, що кожна людина має природжену любов до батьківщини, й автори цієї хроніки хотіли, щоби майбутні покоління знали про події минулого, тому вони це минуле описали. Радив після прочитання передати «юнійшим». Тут використано «Повість временних літ», Київський і Галицько-Волинський літописи, Києво-Печерський патерик, твори Мелетія Смотрицького, а також праці грецьких хроністів, польських істориків.

Також були Підгорецький, Межигірський, Крехівський, Добромильський літописи.

Світські крайові літописи: Львівський (1339 – кін. XVII ст.), Острозький (1500–1636), Хмельницький (1636–1649); літопис Якіма Єрлича; Чернігівський літопис (1591 – кін. XVII ст.), «Синопис» (надрукований 1671 року) – дуже популярний. Історія – від найдавніших часів. Про ідолів, бо язичництво збереглося «до цього часу». Проте нема і згадки про національно-визвольну війну.

Загалом намагалися бути об'єктивними, точними та послідовними козацькі літописці. Літописи Самовидця, Г. Граб'янки, С. Величка стали, за словами І. Франка, «грандіозною реконструкцією козащини».

Рекомендована література

1. Самійло Величко. Літопис: У 2 т. / Переклав з книжної української мови В. Шевчук. – Київ, 1992.

2. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 2. – Львів, 1994.

3. Білецький О. Козацькі літописи // Білецький О. Зібрання праць: У 5 т. – Т. 1. – Київ, 1959.

4. Величенко С. Володарі і козаки: замітки до проблеми історичної легітимності і тягlosti в українській історіографії XVII–XVIII ст. // *Mediaevalia Ucrainica: ментальність та історія ідей.* – Т. 1. – Київ, 1992.

5. Соболь В. Літопис Самійла Величка як явище українського літературного бароко. – Донецьк, 1996.

6. Літопис Самовидця. – Київ, 1971.

7. Літопис Григорія Граб'янки. – Київ, 1992.

Тема 26. Творча спадщина Климентія Зіновієва: соціальна функція його віршів, бароковий каталог ремесел.

Рекомендована література

1. Климентій Зіновієв. Вірші Приповісті посполиті. – Київ, 1971.

2. Франко І. Історія української літератури. Часть перша // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Т. 40.

3. Колосова В. Климентій Зіновійв. – Київ, 1964.

Змістовий модуль 4. Література пізнього бароко

Тема 27. Українське низове бароко. «Сміховий світ» мандрованих дяків. Основні жанри школярської гумористики та характерні явища її розвитку.

Рекомендована література

1. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 2. – Львів, 1994.
2. Житецький П. Вибрані праці: Філологія. – Київ, 1987.
3. Пехник Г. Школярські вірші XVII–XVIII ст. як явище українського низового бароко // Медієвістика. Збірник статей. – Вип. 1. – Одеса, 1998.

Тема 28. Творчість Семена Климівського. Постать Семена Климівського й українська літературна традиція. Християнські мотиви у книжці «О правосудію».

Рекомендована література

1. Нудьга Г. Семен Климівський. Козак, філософ, поет. – Львів, 1999.
2. Пашук А. Семен Климівський – український мислитель XVIII ст. // Філософська думка. – 1971. – № 4.
3. Перетц В. Очерки истории старинной малорусской поэзии. – Санкт-Петербург, 1903.

Тема 29. «Богогласник». Антологія релігійної поезії XVIII ст. Принципи укладання. Жанрові різновиди. Історія та проблематика дослідження «Богогласника».

Рекомендована література

1. Франко І. Наші коляди // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1980. – Т. 28.
2. Франко І. Духовна й церковна поезія на Сході та на Заході. Вступ до студій над Богогласником // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1983. – Т. 39.
3. Щеглова С. «Богогласник». Историко-литературные исследования. – Киев, 1918.
4. Возняк М. Матеріали до історії української пісні і вірші // Українсько-руський архів. – Т. IX–XI. – Львів, 1914–1916.
5. Щурат В. Із студій над почаївським «Богогласником». Квестії авторства і часу постання деяких пісень. – Львів, 1908.
6. Гнатюк О. Українська духовна барокова пісня. – Варшава–Київ, 1994.

Тема 30. Григорій Сковорода. Філософська проза. Українські попередники Сковороди у філософії та в літературі. Співвідношення поезії та філософії. Основні теми й мотиви. Філософська проза Григорія Сковороди: жанрові різновиди. «Сад божественних пісень» Г. Сковороди. Біблійні джерела. Багатозначність і невичерпність сенсу як засадничі принципи поетичного мислення.

Народження, навчання.

Праця в Переяславській колегії, конфлікт із єпископом через курс поетики.

Нестатки та невибагливість.

Учитель Василя Томари, конфлікт.

Знов у Переяславі, знов у Томари.

«У чернецтві бачив похмуру гніздо скованих пристрастей, які душуть буття. Одруження, хоч схвалюване природою, все ж не було приємним для його безжурного характеру»; «не вибравши собі жодного стану, він твердо поклав на своєму серці прикрасити своє життя стриманістю, задоволенням малим, цнотливістю, смиренням, працелюбністю, терпінням, добродушністю, простотою манер, щирістю, облишити всі суєтні намагання, всі турботи надбання майна, всі труднощі надмірностей» (М. Ковалинський).

Сон у Коврях 1758 року – образ суєти, характерний для всіх станів.

У харківській колегії – 1759 р. Працював із успіхом, але знову порада прийняти чернецтво.

Оселився в околицях Білгорода. Знов у Харкові, прийшов до колегії познайомитися з племінником NN. То і був М. Ковалинський. «Сковорода стверджував, що в усіх тих мужів (Марк Аврелій, Тит, Сократ, Платон) діяв вишній дух, тому вони заслуговують не на осуд, а на пошану та наслідування в любові до істини, і якщо Бог – істина, то вони були вірні слуги його» (М. Ковалинський).

Сковорода викладав синтаксис і грецьку мову. Конфлікт середовища та Сковороди. Сон М. Ковалинського про святих мучеників: Ананія, Азарія, Мисаїла (їхні імена на небі написано по складах, а вогненні літери падали на Сковороду). Деякі падали й на Ковалинського, і це породжувало полегкість, радість. І старий священник витлумачив сон, що треба слухати Сковороду. І сон приніс довір'я.

То були ті самі отроки з пісні Івана Дамаскіна, яку любив співати Сковорода – золотий образ на Деїровому полі (Книга пророка Даниїла, 3).

«Блаженний, хто святість серця, тобто щастя своє, закрив не ризою, а волею Господньою» (Г. Сковорода) – в Києві. Про театр і про ролі.

У 1766 році – курс «Вступні двері до християнської доброчесності» для молодого шляхетства Харківської губернії. Єпископ білгородський вважав це втручанням у права Церкви, бо курс був нетрадиційним. Сковорода відповів: «Дворянство відрізняється одягом від народної черні та монахів. То чому ж йому не мати й відмінних поглядів про те, що треба йому знати в житті?»

Його обвинувачували то в маніхействі (бо ганив споживання м'яса та вина), то в мізантропізмі, бо уникав людей, то у богохульстві (бо називав шкідливими срібло, золото, дорогий одяг, а їх створив Бог). Сковорода не хотів, аби цим наклепам повірили простодушні серця, тому пояснював свої погляди.

У 1770 році Дух наполегливо велів відбутися з Києва (починався мор). В Охтирці зрозумів, що його попередив Бог, – пережив радісне потрясіння: вранці в саду «цілий світ щез переді мною; лише почуття любові, благонадійності, спокою, вічності оживляло моє існування».

Північні молитви, боротьба зі самим собою.

Богомислення – як найдостойніше принесення молитви Богові, пошук істини чистим серцем. «Устаньте, ліниві й завжди донизу схилені розуму мого помисли! Підніміться й вознесіться на гору вічності!» «Небо та пекло борються в серці мудрого, і чи може він бути бездіяльний, без справ, без подвигу, без користи людству?»

Розмова з М. Ковалинським про Святе Письмо: «Багато... роблять наклеп, начебто я відкидаю історію Старого та Нового Завітів, тому що визнаю і сповідаю в ній духовний розум, відчуваю Богом писаний закон і добачаю сутне через буквальний зміст. Я доповнюю цим історію, а не руйную, бо як тіло без духу мертво, так і Святе Письмо – без віри; віра ж є звістка невидимих». «Я навчаюся з історії (про Аарона-первосвященника, котрий кинув у вогонь золотого тільця), що людське серце не може бути без вправи та що коли від нього віддаляється священна думка, поняття істини, дух розуму, то воно відразу впадає в підлі заняття, не гідні його високого роду, й шанує, величає, обожнює мерзенне, нікчемне, суєтне». «Бо що ж просте, як не дух?» «Що складне, якщо не плоть, історія, зовнішність?» «Та ці історичні християни, обрядні мудреці, буквальні богослови, люди, котрі не мають духу, хулять те, чого не розуміють».

Про смерть: минає образ цього світу і, наче сон того, хто прокинувся, зникає.

Сковорода – увінчаний знаменами істини, й ті, що ходять, обвішані знаменами спокус, у масках істини.

Рекомендована література

1. Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – Київ, 1992.
2. Ерн В. Життя і особа Гр. Сковороди // До світла. – 1923. – Ч. 2. / Переклав з російської Є. Маланюк.
3. Крися Б. Текст і світ // Пересотворення світу. Українська поезія XVII–XVIII століть. – Львів, 1997.

4. Ковалинський М. Жизнь Григорія Сковороды // Сковорода Григорій. Повне зібрання творів. – Київ, 1973.
5. Сковорода Г. Повне зібрання творів. – Київ, 1973.
6. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / за ред. проф. Л. Ушкалова. – Харків, 2010.
7. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди. – Варшава, 1934.
8. Товкачевський А. Григорій Савич Сковорода. Світовідчування // Українська хата. – 1913. – Ч. 4, 5, 6.
9. Ушкалов Л. Григорій Сковорода і антична культура. – Харків, 1997.
10. Федорак Н. Вінець і вирій українського бароко. Сім наближень до Григорія Сковороди. – Харків, 2020.
11. У пошуках єдиної основи: Метафізичний спектр українського письменства XI–XVIII століть: зб. наук. праць [у надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 6.]. – Львів, 2020.

Тема 31. «Історія Русів»: образ української історії. «Історія Русів» – підсумки розвитку барокової історіографії. Проблема авторства. Способи викладу. Образ української історії. Жанрово-стильові риси.

Проблематика дослідження. Близькість до літописної традиції.

Проблема ідентичности. На думку М. Скринника, функція цього твору – «Розбудити народ як націю та змусити його повірити в своє призначення і місце в історії».

Це й літопис, і політичний памфлет, й історичний епос, який розповідає про «абсолютне минуле», яке наявне в теперішньому й у майбутньому. Як історичний епос не передбачає автора, бо відсторонений від його особи. Вихідні моменти:

- 1) з праджерел;
- 2) козацтво як руське лицарство;
- 3) козаки шляхетні за природою;
- 4) збереження самобутности – це утвердження відданости Творцеві;
- 5) самодостатність Малоросії як єдиної та прямої спадкоємиці Русі. З акцентом на тому, що народ був від віків вільний, ні від кого не залежний і ніким не завойований;
- 6) структуру нації, базовану на споконвічних народних звичаях, розглянуто у вертикальному й у горизонтальному вимірах. Це – шляхетство (лицарство – козаки з роду та з породи), духівництво (також лицарство), поспільство (купці, міщани, вільні миряни).

«Стало на часі витворити таку оповідь-діалог, яка передбачала б однакове життєбачення автора, читача та героїв оповіді, бо всіх їх об'єднує одна й та сама правда». Подвижництво князів-державників України-Русі, котрі, злучивши свою державу з державою Литовською, не лише зберегли недоторканими права та звичаї руські, але і сприяли їх запровадженню на всіх землях литовських «разом із письменами або грамотою руською».

Неперехідні цінності:

- минуле – джерело та початок усіх цінностей;
- правда виражає порядок життя;
- кривда – порушення життєвого порядку.

Смерть як безчестя (з боку підступних ворогів – заманити і знищити). Проте слід не ухилятися від смерти, а з честю її прийняти.

Правда як критерій легітимности.

Єдність духовної, церковної та політичної старовини. З погляду історичної науки, це – мітологізована інтерпретація, яка має за мету легітимацію (обґрунтування) історії власного народу та національної ідентичности.

П. Куліш: «Чужі зазіхачі, прийшовши на нашу землю, зробили з руського народу народ-хохол, а московські книгогризи, бачачи таке нечестя до давньої руської землі, почали доводити народу-хохлу, що на білому київському піску помітно сліди північно-російських личаків».

Отже, «Історію Русів» спрямовано на донесення до народу Правди, що виражає автентичний для українського світу порядок життя, вертикальну структуру життєвого світу нації як срахованого соціального організму, де кожна зі соціальних сфер виконує

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль1.												
Змістовий модуль1. Українська література XI–XIII ст.												
Тема 1. Жанрово-стильові параметри літературного процесу XI–XVIII ст. Основні наукові осередки та постаті української медієвістики.		2	2		2	2						
Тема 2. Жанри та стилі української літератури XI–XIII ст. Поняття канону. Літописання.		2	2		2	2						
Тема 3. Ораторсько-проповідницька проза XI–XIII ст.		2	2		2	2						
Тема 4. Агіографія. Трансформація візантійських зразків. Старокиївська житійна література.		2	2		2	2						
Тема 5. Творчість Володимира Мономаха. Найближчий літературний контекст.		2	2		2	2						
Тема 6. Українська паломницька проза. Паломництво як феномен середньовічної культури.		2	2		2	2						
Тема 7. «Слово о полку Ігоревім» як пам'ятка орнаментального стилю.		2	2		2	2						
Тема 8. Києво-Печерський патерик. Історія формування тексту. Жанрово-стильові ознаки.		2	2		2	2						
Тема 9. Галицько-Волинський літопис у контексті літописної традиції. Ознаки орнаментального стилю.		2	2		2	2						
Разом – зм. модуль1	72	18	18		18	18						
Змістовий модуль2. Європейський Ренесанс і перше українське Відродження												
Тема 10. Латиномовна українська література XIV – I пол. XVI ст.		2	2		2	2						
Тема 11. Літературні риси першого українського відродження кін. XVI –		2	2		2	2						

поч. XVII ст. Нові жанри. Острозький літературний осередок.													
Тема 12. Полемічна література: джерела, культурно-релігійна проблематика, корпус полемічних пам'яток		2	2		2	2							
Тема 13. Письменство Львівської братської школи. Основні теми та сюжети		2	2		2	2							
Тема 14. Київська братська школа. Основні постаті й тексти.		2	2		2	2							
Тема 15. Освітня реформа Петра Могили. Поезія науки й освіти.		2	2		2	2							
Тема 16. Жанр ляменту в українській поезії I пол. XVII ст.		2	2		2	2							
Тема 17. Українська метафізична лірика.		2	2		2	2							
Разом – зм. Модуль 2	64	16	16		16	16							
Змістовий модуль 3. Література раннього та зрілого бароко													
Тема 18. Життєвий і творчий шлях Мелетія Смотрицького.		2	2		2	2							
Тема 19. Літературна спадщина Кирила-Транквіліона Ставровецького.		2	2		2	2							
Тема 20. Теорія літератури в Києво-Могилянській академії.		2	2		2	2							
Тема 21. Поезія в Києво-Могилянській академії.		2	2		2	2							
Тема 22. Барокова проповідь.		2	2		2	2							
Тема 23. Літературна спадщина Дмитра Туптала.		2	2		2	2							
Тема 24. Барокова драма.		2	2		2	2							
Разом – зм. Модуль 3	56	14	14		14	14							
Змістовий модуль 4. Література пізнього бароко													
Тема 25. Барокова історіографія.		2	2		2	2							
Тема 26. Творча спадщина Климентія Зіновієва.		2	2		2	2							

Тема 27. Українське низове бароко.		2	2		2	2						
Тема 28. Медитативно-елегійна лірика XVIII ст. Творчість Семена Климівського.		2	2		2	2						
Тема 29. Духовна пісня в системі жанрів барокової поезії.		2	2		2	2						
Тема 30. Григорій Сковорода. Філософська проза. «Сад божественних пісень».		2	2		2	2						
Тема 31. «Історія Русів»: образ української історії.		2	2		2	2						
Тема 32. Творча спадщина Василя Григоровича-Барського. Розвиток паломницької прози.		2	2		2	2						
Усього годин	64	16	16		16	16						

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Перекладне письменство. Джерела, жанри, редакції. Корпус перших перекладних пам'яток.	2
2	«Повість временних літ»: джерела, структурно-композиційний характер, форми викладу, різновиди літописних оповідань.	2
3	«Слово про Закон і Благодать» митр. Іларіона: історична панорама твору, композиція, риторичні фігури.	2
4	Житійні твори преп. Нестора.	2
5	«Повчання» Володимира Мономаха: риси традиції та індивідуального стилю.	2
6	Аналіз «Ходіння» Данила-ігумена.	2
7	Жанрово-стильові ознаки «Слова о полку Ігоревім». Образи часу та простору.	2
8	Різновиди патерикових текстів у «Києво-Печерському патерику»	2
9	Жанрово-стильові ознаки Галицько-Волинського літопису. Риторика тексту. Образи князів.	2
10	Аналіз творів Павла Русина, Юрія Дрогобича, Станіслава Оріховського	2
11	Вірші Герасима Смотрицького та Дем'яна Наливайка. Жанри: геральдичний вірш і лемент.	2
12	Літературна спадщина Івана Вишенського.	2
13	Аналіз «Просфонемі», творів Лаврентія Зизанія, Памва Беринди, Йоаникія Волковича.	2
14	«Вірші на жалісний погреб Петра Конашевича-Сагайдачного» Касіяна Саковича.	2
15	«Свхаристеріон» Софронія Почаського. Аналіз.	2
16	Аналіз «Острозького ляменту».	2
17	Епіграми о. Віталія в літературному процесі української літератури I пол. XVII ст.	2

18	«Тренос» Мелетія Смотрицького.	2
19	«Перло многоцінне» як явище християнської риторичної традиції.	2
20	«Сад поетичний» Митрофана Довгалевського.	2
21	Поетичні збірки Івана Величковського.	2
22	Проповідницька практика Лазаря Барановича, Йоаникія Галятовського, Антонія Радивиловського.	2
23	«Життя святих» Дмитра Туптала: структура, жанрові різновиди.	2
24	Драми Дмитра Туптала. «Слово о збуренню пекла».	2
25	Літопис Самійла Величка.	2
26	Аналіз віршів Климентія Зіновієва.	2
27	Вірші Петра Поповича-Гученського, «пісні про світ» Олександра Падальського, Івана Пашковського.	2
28	«О правосудію» Семена Климовського. Аналіз риторики та поезики.	2
29	Аналіз пісень «Богогласника».	2
30	Аналіз діалогів Григорія Сковороди. Аналіз віршів «Саду божественних пісень».	2
31	Аналіз жанрово-стильових ознак «Історії Русів».	2
32	Образ Святої землі в «Мандрах по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік».	2

8. Самостійна робота

Самостійна робота студента в межах курсу може відбуватись у таких формах:

- опрацювання певних наукових праць;
- читання та коментування творів давньої української літератури;
- написання роздуму (есею) на задану тему;
- письмова робота за вибором.

Для *самостійного опрацювання* (прочитання та можливого конспектування) виокремлюємо насамперед ті праці, в яких студент знайде матеріал і проблематику нормативного курсу. Також сюди входять праці зі списку літератури для підготовки до практичних занять.

- Бабич С. Творчість Мелетія Смотрицького в контексті раннього українського бароко [Львівська медієвістика] / За ред. проф. Б. Криси – Львів, 2009. – 180 с.
- Багалій Д. Український мандрований філософ Григорій Сковорода. – 2-е вид. – Київ, 1992. – 472 с.
- Білоус П. Паломницький жанр в історії української літератури. – Житомир, 1997. – 160 с.
- Білоус П. Творчість В. Григоровича-Барського. – Київ, 1985. – 246 с.
- Білоус П. Українська паломницька проза. – Київ, 1998. – 128 с.
- Біля джерел українського бароко: Збірник наукових праць. [У надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 3 / Упор. Богдана Криси. – Львів, 2010. – 328 с.
- Дмитро Туптало у світі українського бароко: Збірник наукових праць [У надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 1] / Упор. Богдана Криси. – Львів, 2007. – 328 с.
- Європейське відродження та українська література XIV–XVIII ст. – Київ, 1993. – 373 с.
- Жуковський А. Петро Могила й питання єдності церков. – Київ, 1997. – 304 с.
- Ісіченко Ю. Києво-Печерський патерик у літературному процесі кінця XVI – початку XVIII ст. на Україні. – Київ, 1990. – 180 с.
- Арх. Ігор (Ісіченко). Аскетична література Київської Русі. – Харків, 2005. – 396 с.
- Кречотень В. Вибрані праці. – Київ, 1999. – 344 с.

- Крися Б. Пересотворення світу: Українська поезія XVII–XVIII століть. – Львів, 1997. – 216 с.
- Крися Б. Острозька поетична школа. // Парадигма: Зб. наук. праць – Львів, 1998. – С. 31-47.
- Крися Б. Жанр ляменту в українській братській традиції // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Збірник наукових праць. – Вип. XIV. – Рівне, 2005. – С. 17-24.
- Крися Б. Український вірш кінця XVI – початку XVII століття: маркування перспективи // Слово і час. – 2009. – № 6. – С. 9-12.
- Крися Б. Українські ранньобарокові вірші: парадигма книжності // Записки НТШ. – Т. CCLVII. – Львів, 2009. – С. 45-54.
- Макаров А. Світло українського бароко. – Київ, 1994. – 288 с.
- Маслюк В. Латиномовні поетики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. – Київ, 1983. – 234 с.
- Наливайко Д. Київські поетики XVII – початку XVIII ст. в контексті європейського літературного процесу // Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI–XVIII ст. – Київ, 1981. – С. 155-195.
- Нічик В. Петро Могила в духовній історії України. – Київ, 1997. – 328 с.
- Пелешенко Ю. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII – XV ст. Джерела, система жанрів, духовні інтенції). – Київ, 2004. – 423 с.
- Пехник Г. Різдва і великодні вірші-травестії: нетиповий погляд на генезу жанру // Верховина: Збірник наукових праць на пошану професора Олекси Мишанича з нагоди його 70-річчя. – Дрогобич, 2003. – С. 293-297.
- Сазонова Л. Жанр «вертоградів» у східнослов'янському літературному барокко // Українське літературне барокко: Зб. наук. праць. – Київ, 1987. – С. 76-108.
- Сивокінь Г. Давні українські поетики. – 2-е вид. – Харків, 2001. – 168 с.
- Сироїд Д. Життя Сави Освяченого і Теодосія Печерського: порівняльна характеристика // Історико-літературний журнал. – Одеса, 2002. – № 8. – С. 236-246.
- Сироїд Д. «Життя Григорія Сковороди» Михайла Ковалинського з погляду життєвого канону // Григорій Сковорода: загадковість присутності (Матеріали конференції, присвяченої 280-річчю від дня народження Григорія Сковороди). – Львів, 2005. – С. 43-49.
- Софронова Л. Український старовинний театр / перекл. з рос. Н. Федорака. – Львів, 2004. – 336 с.
- Сулима М. Українське віршування кінця XVI – початку XVII ст. – Київ, 1985. – 147 с.
- Сулима М. Українська драматургія XVII–XVIII ст. – Київ, 2005. – 368 с.
- Ушкалов Л. Світ українського барокко: Філологічні етюди. – Харків, 1994. – 112 с.
- Ушкалов Л. Українське барокове богومислення: Сім етюдів про Григорія Сковороду. – Харків, 2001. – 221 с.
- Федорак Н. Поетика Галицько-Волинського літопису. – Львів, 2005. – 262 с.
- Франко І. Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході: Вступ до студій над «Богогласником» // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1983. – Т. 39. – С. 126-143.

Теми для написання есеїв:

1. Вибраний сюжет із літератури XI–XIII століть.
2. Роздуми над віршами Івана Величковського.
3. Які мотиви «Просфонемі» залишаються актуальними?

Теми для рефератів. Теми сформульовано загально, щоби студент міг конкретизувати їх на основі власних спостережень. Наприклад:

1. «Слово о полку Ігоревім» у дослідженнях
  - а) Івана Франка;
  - б) Дмитра Чижевського;
  - в) Сергія Єфремова;

- г) Святослава Гординського;
- д) Леоніда Махновця;

Теми для самостійної дослідницької письмової роботи:

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Образи пір року в українських літописах	8
2	Різдвяний сюжет у давній українській літературі	8
3	Великодній сюжет у давній українській літературі	8
4	Образ князя Данила в Галицько-Волинському літописі	8
5	Проблема зради в літописних пам'ятках	8
6	Тема Божого імени у творах Григорія Сковороди	8
7	Бароковий образ саду	8

9. Індивідуальні завдання

Обов'язкові конспекти праць:

1. *Свенціцький І.* Формальні засоби давньоруського письменства // Європейське відродження і українська література XIV – XVIII ст. – Київ, 1993.
2. *Франко І.* Варлаам і Йоасаф: Старохристиянський роман і його літературна історія // Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1981. – Т. 30.
3. *Сироїд Д.* Бідність і багатство у житті Теодосія Печерського препод. Нестора: сотеріологічний аспект // Українське літературознавство. – 2012. – Вип. 75.
4. *Крекотень В.* «Золота книга» українського письменного люду // Києво-Печерський патерик. – Київ, 1991.
5. *Федорак Н.* Поетика Галицько-Волинського літопису. – Львів, 2005 (один розділ на вибір).
6. *Савчук О.* Поет-гуманіст Павло Русин з Кросна // Європейське відродження та українська література XIV – XVIII ст. – Київ, 1993.
7. *Нудьга Г.* Перші магістри і доктори // Нудьга Г. Не бійся смерті. – Київ, 1991.
8. *Зілинський О.* Духова генеза першого українського відродження // Європейське відродження та українська література XIV – XVIII ст. – Київ, 1993.
9. *Франко І.* Іван Вишенський та його твори // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1981. – Т. 30.
10. *Франко І.* Життя й літературна діяльність Іпатія Потія // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1983. – Т. 39.
11. *Франко І.* Деяко про літературну спадщину Іоанікія Волковича // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1983. – Т. 39.
12. *Крива Б.* Острозька поетична школа // Парадигма. Збірник наукових праць Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ. – Львів, 1999.
13. ПРОСФОНІМА : текст і контекст : зб. наук. праць [у надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 4]. – Львів, 2013 (одна стаття на вибір).
14. *Бабич С.* Творчість Мелетія Смотрицького в контексті раннього українського бароко. Монографія [у надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 2]. – Львів, 2008 (один розділ на вибір).
15. Кирило Транквіліон Ставровецький – проповідник Слова Божого. – Львів: Видавництво УКУ, 2017. – (Серія «Київське християнство». – Т. 6; Серія «Львівська медієвістика». – Вип. 5) (одна стаття на вибір).
16. Біля джерел українського бароко: Збірник наукових праць. [У надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 3]. – Львів, 2010 (одна стаття на вибір).

17. Дмитро Туптало у світі українського бароко: Збірник наукових праць. [У надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 1]. – Львів, 2007 (одна стаття на вибір).

18. У пошуках єдиної основи: Метафізичний спектр українського письменства XI–XVIII століть: зб. наук. праць [у надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 6.]. – Львів, 2020 (одна стаття на вибір).

10. Методи навчання

Курс організовано відповідно до визнання подвійної парадигми досвіду: понадтисячолітнього самої літератури – від «монади організаційної» до зразків довершеності того чи того жанру, дії духовних та іманентних чинників, у яких проявляється, зважаючи на книжний характер пам'яток, співвідношення Слова Божого і слова людського, а також досвіду пізнання та розуміння цих текстів упродовж кількох століть, відкриття, захоплення, розчарування, стереотипи й «революційні» підходи, зміни дослідницької стратегії. Усе це в сукупності стає невід'ємною частиною літературної історії.

Опорою курсу є напрацювання історико-порівняльного, історико-літературного, структурного, герменевтичного методів. У його методологічній основі – праці Михайла Максимовича, Миколи Костомарова, Омеляна Огоновського, Івана Франка, Володимира Перетца, Сергія Єфремова, Михайла Возняка, Михайла Грушевського, Іларіона Свенціцького, Дмитра Чижевського, Леоніда Махновця, Богдана Кравціва, Ореста Зілинського, Володимира Крекотня, Ігоря Шевченка, Ігоря Качуровського, Омеляна Пріцака, Олекси Мишанича, Вікторії Колосової, Наталії Пилип'юк, Юрія Пелешенка, Миколи Сулими, архієп. Ігоря Ісиченка, Леоніда Ушкалова, Петра Білоуса, Богдани Криси, Миколи Корпанюка, Василя Яременка, Валерія Шевчука, Дарії Сироїд, Тетяни Трофименко. Західну медієвістику представлено працями Ернста-Роберта Курціюса, Йогана Гейзинги, Умберто Еко, Жака Ле Гофа, Григорія Грабовича. Читання курсу передбачає зв'язок із працями українських і західноєвропейських філософів.

У межах висвітлення лекційних тем використовувано оглядово-панорамний виклад матеріалу як тло для представлення програмних творів і їх авторів відповідно до концепції стильового розвитку літератури. Курс складається зі 128 аудиторних годин: 32 лекцій і 32 практичних занять. На першій лекції – попереднє ознайомлення зі структурою та проблемними завданнями цілого курсу, тобто «проектування дороги», а також зустріч із іменами тих дослідників, котрі допоможуть пройти цією дорогою. Лекційний матеріал, засвоєний під час занять, стає підставою для розуміння предмета і пов'язаних із цим розумінням наукових концепцій. Водночас самостійне читання творів та рекомендованої літератури, пригадування основних моментів попередньої теми у формі запитань-відповідей сприяє поглибленому засвоєнню матеріалу.

11. Методи контролю

Контроль за засвоєнням знань і за успішністю здійснюємо з допомогою поточного модульного контролю та оцінюючи роботу студентів над запропонованим спектром тем для самостійного опрацювання.

Також для самоконтролю студентів створено комплекс питань за тематикою нормативного курсу.

Упродовж семестру також проводимо одноразові контрольні заміри знань (поточних) студентів.

Питання для самоконтролю

1. Перекладна література як явище давньокиївського письменства.
2. Житійні твори преподобного Нестора.
3. «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона як пам'ятка гомілетичної літератури.
4. Жанрово-стильові ознаки «Слова о Законі і Благодаті» митрополита Іларіона.
5. Образ митрополита Іларіона за «Словом про Закон і Благодать».
6. Жанрово-стильові ознаки «Повчання дітям» Володимира Мономаха.
7. Українська ораторсько-проповідницька проза XI–XII ст. Основні теми та мотиви.
8. Образ християнської держави у «Повісті временних літ».
9. «Повість временних літ» як пам'ятка літератури.
10. Пам'ятки монументального стилю. Аналіз стильових ознак однієї з пам'яток.
11. Пам'ятки орнаментального стилю. Аналіз стильових ознак однієї з пам'яток.
12. Образ ігумена Данила за текстом його спогадів про Святу Землю.
13. «Паломництво» Данила в контексті літератури Київської Русі.
14. Києво-Печерський патерик. Загальна характеристика.
15. Історія укладання Києво-Печерського патерика.
16. Галицько-Волинський літопис і давньоруська літописна традиція.
17. Галицько-Волинський літопис як пам'ятка орнаментального стилю.
18. «Слово о полку Ігоревім». Сучасні проблеми дослідження.
19. Жанрова система української літератури XI–XIII ст.
20. Українська латиномовна поезія.
21. Літературна спадщина Івана Вишенського.
22. Полемічна література. Основні постаті й твори.
23. Віршовані пам'ятки острозької школи.
24. Літературний доробок Львівської братської школи.
25. Українське літературне бароко.
26. Літературний портрет Кирила-Транквіліона Ставровецького.
27. Життєвий і творчий шлях Мелетія Смотрицького.
28. Вірші Івана Величковського.
29. Літературна спадщина Дмитра Туптала.
30. Козацьке літописання. Загальний огляд
31. Літопис Самійла Величка й українська літописна традиція.
32. Літопис Самійла Величка як пам'ятка українського бароко.
33. Образ Богдана Хмельницького в літописній традиції.
34. Григорій Сковорода. Співвідношення поезії та філософії.
35. «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди як збірка барокової лірики.
36. Українське бароко. Хронологічні межі. Джерела. Природа барокового тексту.
37. Концепція стилів Дмитра Чижевського.
38. «Байки харківські» Григорія Сковороди.
39. Українське літописне оповідання. Характер розвитку.
40. Дмитро Чижевський як дослідник давньої української літератури.

Екзаменаційні питання

1. Іван Франко – дослідник давньої української літератури.
2. Житійні твори преп. Нестора.
3. «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона. Жанрово-стильові ознаки.
4. «Повість временних літ»: жанрово-стильова характеристика.
5. Києво-Печерський патерик. Загальна характеристика.
6. Галицько-Волинський літопис і давньоруська літописна традиція.
7. Галицько-Волинський літопис як пам'ятка орнаментального стилю.
8. Латиномовна українська література XV – I пол. XVI ст.
9. «Слово о полку Ігоревім». Сучасні проблеми дослідження.
10. Літературна спадщина Івана Вишенського.

11. Літературні ознаки «першого українського Відродження».
12. Полемічна література. Основні постаті й твори.
13. Життєвий і творчий шлях Мелетія Смотрицького.
14. Віршовані пам'ятки острозької школи.
15. Літературний доробок Львівської братської школи. «Просфонема». Жанрово-композиційні ознаки.
16. Початки українського літературного бароко. Різдва́ний цикл Памва Беринди.
17. Йоаникій Волкович і його віршований діалог «Розмишляне о муцѣ Христа-Спасителя нашого».
18. «Вірші на жалісний погреб Петра Конашевича-Сагайдачного». Жанрово-стильові параметри.
19. Поезія освіти і науки. «Євхаристеріон» Софронія Почаського. Особливості композиції.
20. Вірші о Віталія в оцінці Івана Франка.
21. Літературний портрет Кирила-Транквіліона Ставровецького.
22. Жанр ляменту в українській поезії I половини XVII ст.
23. «Ліки розкошникам того світу» Кирила-Транквіліона Ставровецького в контексті його «Перла многоцінного».
24. Кирило-Транквіліон Ставровецький про природу барокового тексту (передмова до «Перла многоцінного»).
25. Острозький лямент 1636 року.
26. Вчення про літературу в Києво-Могилянській академії.
27. Вірші Івана Величковського.
28. Літературна спадщина Дмитра Туптала.
29. Літературна спадщина Лазаря Барановича.
30. Теорія та практика барокової проповіді: Антоній Радивиловський, Йоаникій Галятовський, Лазар Баранович.
31. Барокова драма. Основні жанрові різновиди.
32. Козацьке літописання. Загальний огляд.
33. Літопис Самійла Величка й українська літописна традиція.
34. Літопис Самійла Величка як пам'ятка українського бароко.
35. Образ Богдана Хмельницького в літописній традиції.
36. Образ Петра Могили в літературі українського бароко.
37. Вірші Климентія Зіновієва.
38. Постать Семена Климовського в українській літературі XVIII ст. «О правосудію»: риторика і поетика.
39. «Богогласник». Антологія релігійної поезії XVIII ст.
40. Григорій Сковорода. Співвідношення поезії та філософії.
41. М. Ковалинський про життя Григорія Сковороди.
42. «Байки харківські» Григорія Сковороди.
43. «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди як збірка барокової лірики.
44. «Сміховий світ» мандрованих дяків. Основні жанри школярської гумористики та характерні явища її розвитку.
45. «Історія Русів» і розвиток української історіографії. Основні проблеми дослідження. Образ української історії.
46. Василь Григорович-Барський і його «Мандри по Святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік».
47. Українське бароко. Хронологічні межі. Джерела. Природа барокового тексту.
48. Своєрідність українського бароко. Барокові тенденції в літературі XX ст.
49. Філософія бароко. Сучасна проблематика дослідження барокової спадщини.
50. Концепція стилів Дмитра Чижевського.
51. Жанр передмови в українській бароковій літературі.
52. Стаття Івана Франка «Слово про збурення пекла. Українська пасійна драма» (т. 37). Основні мотиви.

53. Рецепція історичних подій в українській поезії XVII–XVIII ст.
54. Сучасні дослідники давньої української літератури.
55. Валерій Шевчук – інтерпретатор давньої української літератури.
56. Медитативно-елегійна лірика XVIII ст. Жанр «пісні світової». Іван Франко про цей жанр (т. 27).
57. Іван Франко. «Духовна й церковна поезія на Сході та на Заході» (про «Богогласник» – т. 39).
58. Орест Зілинський і Богдан Кравців про характер першого українського Відродження.
59. Літературні переконання Івана Величковського. Передмова до збірки «Млеко».
60. Українське літописне оповідання. Характер розвитку.
61. Аналіз віршів (Іван Величковський, Климентій Зіновійв, Григорій Сковорода).

Завдання для контрольних зрізів знань

I варіант

1. Ознаки монументального стилю в пам'ятках XI – I пол. XII ст. – це...
  - А) оптимізм раннього християнства;
  - Б) символічність погляду на світ;
  - В) монотематичність;
  - Г) простота викладу;
  - Г) образ християнської держави.

2. Назвіть жанр «Слова про Закон і Благодать».
  - А) повчання;
  - Б) житіє;
  - В) урочиста проповідь;
  - Г) інше.

3. Основні риторичні фігури у «Слові про Закон і Благодать» Іларіона – це...
  - А) антитези;
  - Б) запитання;
  - В) порівняння;
  - Г) цитати зі Святого Письма;
  - Г) топоси.

4. Який літопис починається легендою про євшан-зілля?
  - А) «Повість временних літ»;
  - Б) Галицько-Волинський літопис;
  - В) Літопис Самовидця;
  - Г) Литовський літопис.

5. Назвіть твір преподобного Нестора.
  - А) «Житіє Теодосія Печерського»;
  - Б) «Житіє Сави Освяченого»;
  - В) «Житіє святої Катерини»;
  - Г) «Житіє Олексія, чоловіка Божого».

6. Твори якого автора вміщено під 1096 роком у «Повісті временних літ»?
  - А) Володимира Мономаха;
  - Б) митрополита Іларіона;
  - В) преподобного Нестора;
  - Г) Кирила Турівського.

7. До якого жанру належить «Повчання дітям» Володимира Мономаха?

- А) проповідь;
- Б) літопис;
- В) житіє;
- Г) інше.

8. Літопис – це...

- А) літературно, ідеологічно зумовлена форма викладу історичних подій, стрижнем яких є хронотоп, який розгортається відповідно до середньовічних уявлень про світ і про давні спільноти;
- Б) повість;
- В) збірник оповідань;
- Г) хроніка.

9. Який твір виник на основі листування між Симоном і Полікарпом?

- А) Галицько-Волинський літопис;
- Б) Києво-Печерський патерик;
- В) «Житіє Тедосія Печерського»;
- Г) «Повчання» Володимира Мономаха.

10. Латиномовні українські автори XV – I пол. XVI ст. – це...

- А) Юрій Дрогобич;
- Б) Іван Жоравицький;
- В) Павло Русин;
- Г) Данило Паломник.

11. Хто автор вірша «Просьба чительникова о час»?

- А) Герасим Смотрицький;
- Б) Дем'ян Наливайко;
- В) о. Віталій;
- Г) Мелетій Смотрицький.

12. Автори геральдичних віршів – це...

- А) Герасим Смотрицький;
- Б) Андрій Римша;
- В) Дем'ян Наливайко;
- Г) Йоаникій Волкович.

13. У якому місті було написано «Вірші на похорон Петра Конашевича-Сагайдачного»?

- А) у Львові;
- Б) в Острозі;
- В) у Вільні;
- Г) у Києві.

14. Визначте жанр вірша:

– Что плачеш, Адаме, земнаго ли края?

– Рая.

– Чему в онь не внійдеши, боиш ли ся браны?

– Раны.

- А) вірш із луною;
- Б) паліндром;
- В) вірш-лабіринт;
- Г) азбуковник.

15. Автор книг «Руно орошенне», «Життя святих» – це...

- А) Лазар Баранович;
- Б) Іван Величковський;
- В) Димитрій Туптало;
- Г) Григорій Сковорода.

16. Кому присвячено Острозький лямент 1636 року?

- А) Костянтинові Острозькому;
- Б) Михайлові Рогозі;
- В) Петрові Могилі;
- Г) Йову Борецькому.

17. Козацькі літописи – це...

- А) Літопис Григорія Граб'янки;
- Б) «Історія Русів»;
- В) Літопис Самовидця;
- Г) Литовський літопис.

18. Хто автор пісні «Їхав козак за Дунай»?

- А) Григорій Сковорода;
- Б) Климентій Зіновійв;
- В) Семен Климовський.

19. Хто написав книгу «Сад поетичний»?

- А) Митрофан Довгалевський;
- Б) Григорій Сковорода;
- В) Лазар Баранович;
- Г) Антоній Радивиловський.

20. До якого стилю належить Літопис Самійла Величка?

- А) до барокового;
- Б) до класицистичного;
- В) до реалістичного;
- Г) до монументального.

18. До якої системи віршування належить «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди?

- А) до силабічної;
- Б) до тонічної;
- В) до силабо-тонічної;
- Г) до метричної.

21. Які риторичні теми представлено у філософії Григорія Сковороди?

- А) тема Божого імени;
- Б) тема гріха;
- В) тема мандрів;
- Г) тема вдячності.

22. Коли було написано «Історію Русів»?

- А) невідомо;
- Б) наприкінці XVIII ст.;
- В) на початку XVIII ст.;
- Г) у перші роки XIX ст.

23. «Щастя від місця не залежить. Повітря і вода завжди з тобою». Чиї це слова?

- А) Климентія Зіновіїва;
- Б) невідомого автора;
- В) Григорія Сковороди;
- Г) Семена Климовського.

24. Хто з українських письменників був митрополитом Ростовським?

- А) Стефан Яворський;
- Б) Теофан Прокопович;
- В) Єлисей Плетенецький;
- Г) Дмитрій Туптало.

25. Охарактеризуйте стиль «Паломництва» Данила.

- А) експресивність викладу;
- Б) лаконізм;
- В) біблійна основа;
- Г) щоденниковий виклад.

26. У якому столітті було написано Галицько-Волинський літопис?

- А) у XIII;
- Б) у XII;
- В) у XIV–XV.

27. Хто перекладав або переспівував «Слово о полку Ігоревім»?

- А) Іван Франко;
- Б) Іван Вагилевич;
- В) Володимир Сосюра;
- Г) Максим Рильський.

28. Що таке полемічна література?

- А) літературна реакція на Берестейську унію;
- Б) політичні памфлети;
- В) виступи проти іконоборства.

29. Рак літеральний – це...

- А) вірш, який читається справа наліво так, як зліва направо;
- Б) паліндром;
- В) вірш-сатира.

30. Хто автор збірки віршів «Зегар з полузегарком»?

- А) Григорій Сковорода;
- Б) Іван Величковський;
- В) Лазар Баранович.

II варіант

1. Формула оголошення кровної помсти в «Повісті временних літ» – це...

- А) «Іду на ви»;
- Б) «Князя мого вже не воскресити»;
- В) «Воїнів моїх уже не воскресити».

2. Духовну єдність яких князів наголошував митрополит Іларіон у «Слові про Закон і Благодать»?

- А) Володимира Великого та Ярослава;
- Б) Володимира Великого та Святослава;

- В) Володимира Мономаха та Ярослава;
- Г) Олега та Володимира Мономаха;
- Г) Ігоря та Святослава.

3. Як називалася нова столиця Данила Галицького?

- А) Перемишль;
- Б) Холм;
- В) Київ;
- Г) Берестя;
- Г) Галич.

4. Хто написав «Житіє Теодосія Печерського»?

- А) Кирило Турівський;
- Б) преподобний Нестор;
- В) Іларіон;
- Г) Данило Заточник;
- Г) Володимир Мономах.

5. Хто написав «Лист до Олега»?

- А) Володимир Мономах;
- Б) Ярослав Мудрий;
- В) Данило Галицький;
- Г) Клим Смолятич.

6. Основний структурний чинник патерикової «новели» – це...

- А) чудо;
- Б) молитва;
- В) символ;
- Г) полеміка;
- Г) образ.

7. «Перше українське відродження». Кому належить ця характеристика періоду кінця XVI – початку XVII ст.?

- А) М. Грушевському;
- Б) М. Вознякові;
- В) Д. Чижевському;
- Г) В. Кречетові.

8. У якому місті було надруковано «Просфонему»?

- А) в Острозі;
- Б) у Києві;
- В) у Львові;
- Г) в Луцьку.

9. Твори раннього бароко – це...

- А) епіграми о. Віталія;
- Б) вірші Івана Величковського;
- В) твори Дмитрія Туптала;
- Г) твори Семена Климовського;
- Г) вірші Памва Беринди.

10. Назвіть автора «Віршів на... похорон Петра Конашевича-Сагайдачного».

- А) Кирило-Транквіліон Ставровецький;
- Б) Памво Беринда;

- В) Лаврентій Зизаній;
- Г) Касіян Сакович.

11. Визначте жанр вірша:

Анна ми мати и та ми манна,
Анна пити мя я мати панна.

- А) рак літеральний;
- Б) паліндром;
- В) вірш із луною;
- Г) акровірш;
- Г) азбучний вірш.

12. На яких сенсах Святого Письма вибудовували барокову проповідь?

- А) на літеральному;
- Б) на алегоричному;
- В) на моральному;
- Г) на духовному.

13. Хто з українських письменників переходив до іншої релігійної конфесії, тобто був конвертитом?

- А) Касіян Сакович;
- Б) Мелетій Смотрицький;
- В) Йов Борецький;
- Г) Кирило-Транквіліон Ставровецький;
- Г) Іван Вишенський.

14. Центральний персонаж козацького літописання – це...

- А) Іван Сірко;
- Б) Богдан Хмельницький;
- В) Іван Самойлович;
- Г) Северин Наливайко.

15. «Розмишляне о муці Христа – Спасителя нашого» – твір, який написав...

- А) Григорій Сковорода;
- Б) Памво Беринда;
- В) Тарасій Земка;
- Г) Йоаникій Волкович.

16. Автори «Поетик» і «Риторик», які викладали в Київській академії, – це...

- А) Митрофан Довгалевський;
- Б) Теофан Прокопович;
- В) Григорій Сковорода;
- Г) Климентій Зіновійв.

17. Що у бароковій поетиці символізує образ саду?

- А) огорожену територію, про яку особливо піклуються;
- Б) місце, на якому проростають зерна духовности;
- В) зусилля, спрямовані на зростання моральних чеснот.

18. До якого стилю належать твори Григорія Сковороди?

- А) зрілого бароко;
- Б) пізнього бароко;
- В) романтизму;
- Г) класицизму.

19. Філософські жанри, в яких працював Григорій Сковорода, – це...
- А) бесіда;
  - Б) діалог;
  - В) роздум;
  - Г) трактат;
  - Г) есей.
20. Хто автор «Історії Русів»?
- А) Олександр Кониський;
  - Б) Василь Полетика;
  - В) невідомий;
  - Г) Осип Бодянский.
21. Які жанри репрезентують раннє українське бароко?
- А) полемічна проза;
  - Б) вірш;
  - В) діалог;
  - Г) поема;
  - Г) літопис.
21. «Центр Божий всюди – периферія ніде». Чиї це слова?
- А) Климентія Зіновіва;
  - Б) Семена Климовського;
  - В) Григорія Сковороди;
  - Г) Ісаї Копистенського.
22. Ознаки українського бароко – це...
- А) мотив марноти світу;
  - Б) релігійність;
  - В) протиставленість;
  - Г) динамічність;
  - Г) бажання вразити читача;
  - Д) оптимізм, пов'язаний із освітою.
23. Наміри літописця Самійла Величка – це...
- А) зберегти історичну пам'ять;
  - Б) викликати захоплення минулим;
  - В) знайти правду;
  - Г) прославитися.
24. Які ідеї висловив Кирило-Транквіліон Ставровецький у передмові до збірки «Перло многоцінне»?
- А) зв'язок своїх творів зі Святим Письмом;
  - Б) призначення текстів на кожен день тижня;
  - В) захоплення античністю;
  - Г) про перлину, винесену з глибин премудрости.
25. Основні ідеї передмови до «Байок харківських» Григорія Сковороди – це...
- А) байка – жанр розважальний, але повчальний;
  - Б) усі мудреці світу писали байки;
  - В) автор хоче розсмішити читача.
26. Хто викладав поетику в Київській колегії?

- А) Митрофан Довгалевський;
- Б) Григорій Сковорода;
- В) Теофан Прокопович.

27. Патерик – це...

- А) збірник житій святих;
- Б) збірник оповідань і житій святих певного монастиря;
- В) твори отців Церкви.

28. Назвіть проблеми дослідження «Слова о полку Ігоревім».

- А) проблема «темних місць»;
- Б) проблема автентичности;
- В) проблема авторства.

29. Які письменники пов'язані з Львівською братською школою?

- А) Лазар Баранович;
- Б) Кирило Ставровецький;
- В) Дмитро Туптало.

30. Четві-мінеї – це...

- А) збірник богослужінь на кожен день протягом року;
- Б) збірник недільних проповідей;
- В) збірник житій святих на кожен день року.

III варіант

1. Пам'ятки монументального стилю – це...

- А) «Повість временних літ»;
- Б) Галицько-Волинський літопис;
- В) «Слово о полку Ігоревім»;
- Г) «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона.

2. Хто написав «Читання про святих князів Бориса і Гліба»

- А) Нестор;
- Б) Іларіон;
- В) Володимир Мономах;
- Г) Кирило Турівський.

3. У якому творі описано зраду бояр?

- А) у «Повісті временних літ»;
- Б) у «Слові о полку Ігоревім»;
- В) у Києво-Печерському патерику;
- Г) у Галицько-Волинському літописі.

4. Які ріки згадано у «Слові о полку Ігоревім»?

- А) Дунай;
- Б) Каялу;
- В) Стугну;
- Г) Трубіж;
- Г) Донець.

5. Хто з українських князів ходив із дипломатичною місією до татарського хана?

- А) Михайло Чернігівський;
- Б) Данило Галицький;

В) Ярослав Мудрий.

6. У якому творі є оповідання про Григорія-чудотворця?

- А) у «Повісті временних літ»;
- Б) у Галицько-Волинському літописі;
- В) у «Повчанні» Володимира Мономаха;
- Г) у Києво-Печерському патерику.

7. «Прогностична оцінка поточного 1483 року» – це твір...

- А) Павла Русина;
- Б) Станіслава Оріховського;
- В) Івана Вишенського;
- Г) Юрія Дрогобича.

8. Твори Мелетія Смотрицького – це...

- А) «Вірші на... погреб Петра Конашевича-Сагайдачного»;
- Б) «Тренос»;
- В) «Лямент на смерть о. Леонтія Карповича».

9. Твори Кирила-Транквіліона Ставровецького – це...

- А) «Лікарство на оспалий умисел чоловічий»;
- Б) «Зерцало богословії»;
- В) «Перло многоцінне»;
- Г) «Млеко».

10. Авторі віршованих ляментів I половини XVII ст. – це...

- А) Дем'ян Наливайко;
- Б) Мелетій Смотрицький;
- В) Іван Вишенський;
- Г) Тарасій Земка.

11. Хто автор вірша:

Знай быти трудно писанѡя дѡло:
Три пальца пишут, а все болит тѡло?

- А) Дем'ян Наливайко;
- Б) о. Віталій;
- В) Григорій Сковорода;
- Г) Лазар Баранович;
- Г) Іван Максимович;
- Д) Іван Величковський.

12. Назвіть барокових проповідників.

- А) Кирило-Транквіліон Ставровецький;
- Б) Лазар Баранович;
- В) Йоаникій Галятовський;
- Г) Герасим Смотрицький.

13. Хто присвятив свої вірші Костянтиніві Острозькому?

- А) Герасим Смотрицький;
- Б) Дем'ян Наливайко;
- В) Іван Величковський;
- Г) Лазар Баранович.

14. Джерела літопису Самійла Величка – це...

- А) щоденник Самійла Зорки;
- Б) історія Пуфендорфа;
- В) поема Самійла Твардовського «Громадянська війна»;
- Г) документи генеральної військової канцелярії.

15. Якими мовами написано львівську «Просфонему»?

- А) польською та українською;
- Б) латинською та українською;
- В) грецькою та книжною українською.

16. «О правосудію» та «О смиренію найвищих» – це твори...

- А) Теофана Прокоповича;
- Б) Семена Климовського;
- В) Климентія Зіновієва;
- Г) Лазаря Барановича.

17. Які жанри були поширені у II половині XVIII ст.?

- А) історичні вірші;
- Б) ліричні вірші;
- В) духовні вірші;
- Г) оди;
- Г) панегірики.

18. Вірші якого римського поета переспівував Григорій Сковорода?

- А) Овідія;
- Б) Горація;
- В) Вергілія.

19. Вірш Г. Сковороди, присвячений Богданові Хмельницькому, – це...

- А) «De libertate»;
- Б) «Всякому городу нрав і права...»;
- В) «В город не піду багатий...»;
- Г) «Даніїлів каменю...»

20. У якому місті було написано «Історію Русів»?

- А) в Петербурзі;
- Б) в Чернігові;
- В) у Полтаві;
- Г) невідомо.

21. Назвіть авторів, котрі наприкінці XVI та на початку XVII ст. працювали в Острозі.

- А) о. Віталій;
- Б) Герасим Смотрицький;
- В) Дем'ян Наливайко;
- Г) Лазар Баранович.

22. Хто з українських барокових поетів писав польською мовою?

- А) Данило Братковський;
- Б) Григорій Сковорода;
- В) Лазар Баранович;
- Г) Климентій Зіновієв.

23. Що таке панегірик?

- А) вірш на прославу певної особи;

Б) вірш на герб;

В) Вірш, який читали «так і навспак».

24. Які ідеї висловив Іван Величковський у передмові до збірки «Млеко»?

А) захоплення виражальними можливостями української мови;

Б) патріотичні;

В) замилюваність минулим.

25. Назвіть жанри, в яких працював Дмитро Гуптало.

А) житіє;

Б) драма;

В) літопис;

Г) лемент.

26. Коли було написано літопис Григорія Граб'янки?

А) на початку XVIII ст.;

Б) у XII ст.;

В) у XIX ст.

27. Про яких князів згадано в «Повісті временних літ»?

А) про Олега;

Б) про Святослава;

В) про Данила Галицького.

28. У якій формі написано «Паломництво» Данила?

А) у формі подорожнього щоденника;

Б) у формі спогадів;

В) у формі повчання.

29. Патерикова «новела» – це...

А) коротка розповідь із життя монастиря, в основі якої якась незвичайна подія, переважно чудо;

Б) житіє святого;

В) оповідання з монастирського життя.

30. Хто написав «Слово о полку Ігоревім»?

А) автор невідомий;

Б) преподобний Нестор?

В) Тарас Шевченко.

IV варіант

1. Пам'ятки орнаментального стилю – це...

А) «Повість временних літ»;

Б) «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона;

В) Галицько-Волинський літопис;

Г) «Слово о полку Ігоревім».

2. Дослідники «Слова о полку Ігоревім» – це...

А) Леонід Махновець;

Б) Іван Франко;

В) Олекса Мишанич;

Г) Іван Вагилевич;

Г) Микола Бажан.

3. Хто з українських князів отримав корону від папи Римського?

- А) Володимир Мономах;
- Б) Роман Мстиславич;
- В) Данило Галицький;
- Г) Ярослав Осмомисл;
- Г) Василько Тербовлянський.

4. Автор студій над перекладною повістю про Варлаама та Йоасафа – це...

- А) Михайло Грушевський;
- Б) Іван Франко;
- В) Володимир Гнатюк;
- Г) Олександр Білецький.

5. Кому належать слова про те, що XIV–XV ст. було сумним, але не пропащим часом нашого життя?

- А) М. Грушевському;
- Б) І. Франкові;
- В) І. Свенціцькому;
- Г) Т. Пачовському.

6. Засновник Києво-Печерського монастиря – це...

- А) Антоній;
- Б) Теодосій;
- В) Нестор;
- Г) Іван;
- Г) Іларіон.

7. Перший український полеміст – це...

- А) Йоаникій Галятовський;
- Б) Герасим Смотрицький;
- В) Мелетій Смотрицький.

8. Що написав Памво Беринда?

- А) «Просфонему»;
- Б) «Вірші на Рождество Христове»;
- В) «Лямент на смерть о. Леонтія Карповича».

9. Кому належить твір «Лікарство розкошникам того світу»?

- А) Герасимові Смотрицькому;
- Б) Йоаникієві Волковичу;
- В) Кирилові-Транквіліону Ставровецькому.

10. Кому присвячено «Євхаристеріон» Софронія Почаського?

- А) Костянтинові Острозькому;
- Б) Іпатієві Потію;
- В) Петрові Могилі;
- Г) Лазареві Барановичу.

11. Автор книг «Зегар з полузегарком» і «Млеко» – це...

- А) Димитрій Туптало;
- Б) Антоній Радивиловський;
- В) Лазар Баранович;
- Г) Іван Величковський.

12. З якої нагоди було написано «Євхаристеріон» Софронія Почаського?
- А) приїзду єпископа;
  - Б) відкриття Київської колегії;
  - В) відкриття львівської братської школи;
  - Г) закінчення навчального року.
13. Хто з українських полемістів був близький до вчення ісихастів?
- А) Герасим Смотрицький;
  - Б) Іван Вишенський;
  - В) Паїсій Величковський;
  - Г) Клірик Острозький.
14. Якою мовою написано «Вірші на жалісний погреб Петра Конашевича-Сагайдачного» Касіяна Саковича?
- А) польською;
  - Б) латинською;
  - В) книжною українською;
  - Г) грецькою.
15. Кому адресував свій твір «О правосудію» Семен Климовський?
- А) Петрові І;
  - Б) Петрові Могилі;
  - В) Іванові Мазепі;
  - Г) Єкатеріні ІІ.
16. До якої тематичної групи належать вірші «Саду божественних пісень» Григорія Сковороди?
- А) філософської лірики;
  - Б) релігійної лірики;
  - В) пейзажної лірики;
  - Г) ліро-епічної поезії.
17. Де вчився Григорій Сковорода?
- А) в Київській академії;
  - Б) у Переяславській колегії;
  - В) у Харківській колегії;
  - Г) у братській школі.
18. Коли було зруйновано Запорозьку Січ?
- А) у 1651 році;
  - Б) у 1709 році;
  - В) у 1775 році;
  - Г) у 1784 році.
19. Який жанр «Історії Русів»?
- А) літопис;
  - Б) політичний памфлет;
  - В) діалог;
  - Г) бесіда.
20. Скільки років тривало паломництво Василя Григоровича-Барського?
- А) 25;
  - Б) понад 20;

В) 2.

21. Твори, присвячені Петрові Могилі, – це...

- А) Острозький лямент 1636 року;
- Б) «Євхаристеріон»;
- В) «Просфонема»;
- Г) «Сад божественних пісень».

22. Найбільш цитовані книги Святого Письма в українській літературі XI–XVIII ст. – це...

- А) Книга Буття;
- Б) Книги Царів;
- В) Псалтир;
- Г) Книга Еклезіяста;
- Ґ) Євангелія.

23. З яким явищем пов'язано виникнення латиномовної поезії?

- А) з навчанням українських студентів в університетах Європи;
- Б) з домінуванням латини в європейських університетах;
- В) з вивченням латинської мови у братських школах.

24. Кого з указаних письменників вважають полемістом?

- А) Івана Вишенського;
- Б) Іпатія Потія;
- В) Кирила Ставровецького.

25. Які предмети вивчали у братських школах?

- А) сім вільних наук;
- Б) граматику та риторику;
- В) історію, математику та фізику;
- Г) східні мови.

26. Хронологічні межі українського бароко – це...

- А) XVII–XVIII ст.;
- Б) кін. XVI – поч. XVII ст.;
- В) XVIII ст.

27. «Перло многоцінне» – це...

- А) збірник релігійної лірики;
- Б) явище прозиметруму (поєднання прози та вірша);
- В) збірник проповідей.

28. Що таке лямент?

- А) вірш на прославу;
- Б) вірш із приводу смерти;
- В) промова з приводу смерти.

29. Хто з барокових поетів писав «візуальну» поезію?

- А) Памво Беринда;
- Б) Іван Величковський;
- В) Кирило Ставровецький.

30. Головна ідея збірки «Зегар з полузегарком» Івана Величковського – це...

- А) минущість людського життя;
- Б) швидкоплинність часу;

В) винахід годинника.

V варіант

1. Жанри перекладного письменства – це...

- А) проповідь;
- Б) патерик;
- В) повчання;
- Г) повість;
- Ґ) житіє;
- Д) літопис.

2. Автор Галицько-Волинського літопису...

- А) невідомий;
- Б) Тимофій;
- В) князь Василько;
- Г) Лука Смолятич;
- Ґ) Кирило Турівський.

3. Кому заповів свою спадщину син князя Василька Володимир?

- А) двоюрідному братові;
- Б) дітям;
- В) дружині;
- Г) литовському князеві.

4. З якого міста добрався Теодосій до Печерського монастиря?

- А) з Галича;
- Б) з Курська;
- В) з Василева;
- Г) з Рима;
- Ґ) з Переяслава.

5. Який, на думку М. Грушевського, був найкращий твір XIV–XV ст.?

- А) Литовський літопис;
- Б) українська мова;
- В) Лист про неділю;
- Г) переклад повісти «Александрія».

6. Чудесні епізоди в Києво-Печерському патерику – це...

- А) видіння Шимона;
- Б) будівництво церкви Пресвятої Богородиці;
- В) листування між Симоном і Полікарпом;
- Г) пророцтво Григорія-чудотворця.

7. «Лікарство на оспалий умисел чоловічий». У якому місті з'явилася ця книга?

- А) в Луцьку;
- Б) у Львові;
- В) у Вільні;
- Г) в Острозі;
- Ґ) у Києві.

8. Хто підписав свій твір псевдонімом «Геофіл Ортолог»?

- А) Герасим Смотрицький;
- Б) Іван Вишенський;

- В) Іпатій Потій;
- Г) Мелетій Смотрицький.

9. До якої книги Кирила-Транквіліона Ставровецького ввійшов вірш «Ліки розкошникам того світу»?

- А) «Зерцало богословії»;
- Б) «Учительне Євангеліє»;
- В) «Перло многоцінне».

10. Частина якого твору має назву «Гелікон»?

- А) «Вірші на Рождество» Памва Беринди;
- Б) «Перло многоцінне» Кирила-Транквіліона Ставровецького;
- В) «Євхаристеріон» Софронія Почаського.

11. Жанри зрілого бароко – це...

- А) проповідь;
- Б) літопис;
- В) патерик;
- Г) повчання;
- Г) релігійна поезія;
- Д) повість.

12. Хто автор Острозького ляменту 1636 року?

- А) невідомий;
- Б) М. Н.;
- В) Герасим Смотрицький;
- Г) о. Віталій.

13. Як сприйняв Іван Вишенський ідеї «першого українського Відродження»?

- А) критично;
- Б) з ентузіазмом;
- В) заперечував;
- Г) бачив у них шкоду.

14. Жанрове означення «Просфонеми» – це...

- А) панегірик;
- Б) декламація;
- В) геральдичний вірш;
- Г) лемент.

15. Вірші кого з українських поетів умістив у своєму літописі Самійло Величко?

- А) Лазаря Барановича;
- Б) Дем'яна Наливайка;
- В) Івана Величковського.

16. У чійх віршах представлено «каталог ремесел» в Україні XVIII ст.?

- А) Димитрія Гуптала;
- Б) о. Віталія;
- В) Климентія Зіновїва;
- Г) Семена Климовського.

17. Хто досліджував творчість Семена Климовського?

- А) Андрій Пашук;
- Б) Григорій Нудьга;

- В) Володимир Кречотень;
- Г) Олекса Мишанич.

18. Про що розповідає «Пісня про Берестечко»?

- А) про перемогу козацького війська;
- Б) про поразку Богдана Хмельницького;
- В) про війну з польським військом;
- Г) про зраду козацької старшини.

19. Де народився Григорій Сковорода?

- А) в Чорнухах;
- Б) у Ковалівці;
- В) у Переяславі;
- Г) у Ковряях.

20. Хто був улюблений учень Григорія Сковороди?

- А) Василь Томара;
- Б) Василь Капніст;
- В) Михайло Ковалинський;
- Г) Ілля Турчиновський.

20. Мотиви, які спонукали Івана Величковського укласти «Млеко», – це...

- А) патріотизм;
- Б) релігійність;
- В) усвідомлення виражальних можливостей української мови;
- Г) творчі амбіції.

21. До якого стилю належить «Історія Русів»?

- А) до барокового;
- Б) до романтичного;
- В) до класицистичного;
- Г) до монументального.

22. Хто з авторів репрезентує українську паломницьку прозу?

- А) ігумен Данило;
- Б) Петро Білоус;
- В) Василь Григорович-Барський;
- Г) Григорій Сковорода.

23. Силабічна система віршування –це...

- А) система, яка ґрунтується на певній кількості складів у рядку та на парному римуванні;
- Б) система, яка ґрунтується на ритмічному чергуванні наголосів;
- В) вільний вірш.

24. Кого називає серед своїх попередників Григорій Сковорода в передмові до «Байок харківських»?

- А) Езопа;
- Б) Володимира Мономаха;
- В) Івана Вишенського.

25. Які твори розповідають про заснування Києво-Печерського монастиря?

- А) Києво-Печерський патерик;
- Б) «Повість временних літ»;
- В) Галицько-Волинський літопис.

26. Хто написав вірш «До книжечки»?
- А) Павло Русин;
 Б) Юрій Дрогобич;
 В) Станіслав Оріховський.
27. Що таке «Учительне Євангеліє»?
- А) авторська збірка проповідей на рухомі та нерухомі свята цілого року;
 Б) тлумачення Святого Письма;
 В) збірник оповідань про святих.
28. Вірші, написані з приводу смерті, – це...
- А) лямент;
 Б) геральдичний вірш;
 В) панегірик.
29. Які з цих жанрів належать до візуальної поезії?
- А) анаграма;
 Б) рак літеральний;
 В) епіграма.
30. Хто з барокових авторів писав байки?
- А) Іван Величковський;
 Б) Самійло Величко;
 В) Григорій Сковорода.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Для заліку (I семестр)

Поточне тестування та самостійна робота																	Сума
Змістовий модуль №1						Змістовий модуль №2											
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	100
5	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	5	6	6	6	6	

T1, T2 ... T17 – теми змістових модулів.

Для іспиту (II семестр)

Поточне тестування та самостійна робота															Іспит	Сума
Змістовий модуль 3						Змістовий модуль 4										
T18	T19	T20	T21	T22	T23	T24	T25	T26	T27	T28	T29	T30	T31	T32	50	100
3	4	3	4	3	3	4	3	4	3	3	3	3	3	4		

T18, T19 ... T32 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності		Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
			для екзамену, курсового	для заліку

			проекту (роботи), практики	
90 – 100		A	відмінно	зараховано
81-89		B	добре	
71-80		C		
61-70		D	задовільно	
51-60		E		
21-50		FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-20		F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

Підручники

14. Рекомендована література Базова

Опрацьовуючи матеріал нормативного курсу, студент повинен розуміти специфіку давніх текстів, зважати на наукові коментарі, які допомагають досягнути джерела творів, їхні зв'язки з іншими жанрами, історію прочитання. На особливу увагу заслуговують авторські передмови, проблематика авторства загалом.

У процесі аналітичного читання тексту бажано робити записи у спеціальному зошиті: нотувати основні відомості про твір, про історію його дослідження, про композицію, про вияви авторської манери письма чи про проблематику анонімності.

Підібраний список наукової літератури формує уявлення про зацікавлення літературною епохою XI–XVIII ст., а також виявляє стан дослідженості творів і сучасну проблематику їх вивчення.

Літературні тексти:

1. «Повість временних літ».
2. «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона.
3. «Читання про святих князів Бориса і Гліба» та «Житіє Теодосія Печерського» преподобного Нестора.
4. «Повчання дітям» Володимира Мономаха.
5. «Слово о полку Ігоревім».
6. Києво-Печерський патерик.
7. Галицько-Волинський літопис.
8. «Ходіння» ігумена Данила.
9. Твори Юрія Дрогобича.
10. Твори Павла Русина.
11. Твори Станіслава Оріховського.
12. Вірші Герасима Смотицького.
13. Вірші Дем'яна Наливайка.
14. Твори Івана Вишенського.
15. «Просфонема».

16. «Вірші на Різдво» Памва Беринди.
17. «Розмишляє о муці Христа Спасителя» Йоаникія Волковича.
18. «Вірші на жалісний погреб Петра Конашевича-Сагайдачного» Касіяна Саковича.
19. «Євхаристеріон» Софронія Почаського.
20. «Лямент на смерть отця Леонтія Карповича» Мелетія Смотрицького.
21. «Тренос» Мелетія Смотрицького.
22. «Острозький лемент» 1636 року.
23. Епіграми о. Віталія.
24. Кирило Транквіліон Ставровецький. Проповіді. «Перло многоцінне».
25. «Сад поетичний» Митрофана Довгалевського.
26. Іван Величковський. «Зеґар з полузеґарком». «Млеко».
27. Дмитро Туптало. «Життя святих». Драми.
28. «Слово про збурення пекла».
29. Самійло Величко. Літопис.
30. Григорій Граб'янка. Літопис.
31. Літопис Самовидця.
32. Климентій Зіновійв. Вірші.
33. Семен Климовський. «О правосудію».
34. «Богогласник».
35. Григорій Сковорода. «Сад божественних пісень». Діялоги. «Байки харківські».
36. «Історія Русів».
37. Василь Григорович-Барський. «Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік».

Наукові праці:

1. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Львів, 1992, 1994.
2. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 кн., 9 т. – Київ, 1993–1996.
3. Єфремов С. Історія українського письменства. – Київ, 1995.
4. Ісіченко І., Архиеп. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII–XVIII ст.). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Львів, 2011.
5. Історія української літератури: У 12 т. – Т. 1. – Київ, 2014.
6. Історія української літератури: У 12 т. – Т. 2. – Київ, 2016.
7. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1984. – Т. 41.
8. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Тернопіль, 1994.

Допоміжна

1. Аверинцев С. Поэтика ранневизантийской литературы. – Москва, 1977.
2. Бабич С. Творчість Мелетія Смотрицького в контексті раннього українського бароко. Монографія [у надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 2]. – Львів, 2008.
3. Білоус П. Василь Григорович-Барський: життя як мандрівка. – Київ, 2021.
4. Біля джерел українського бароко: Збірник наукових праць. [У надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 3]. – Львів, 2010.
5. Гуревич А. Категории средневековой культуры. – Москва, 1984.
6. Дмитро Туптало у світі українського бароко: Збірник наукових праць. [У надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 1]. – Львів, 2007.
7. Ісіченко Ігор, Архиепископ. Аскетична література Київської Русі. – Харків, 2007.
8. Ісіченко Ю. Києво-Печерський патерик у літературному процесі кінця XVI – початку XVIII ст. на Україні. – Київ, 1990.
9. Кирило Транквіліон Ставровецький – проповідник Слова Божого. – Львів, 2017. – (Серія «Київське християнство». – Т. 6; Серія «Львівська медієвістика». – Вип. 5).

10. Корпанюк М. Слово. Хрест. Шабля (українське монастирсько-церковне, світське крайове літописання XVI–XVIII ст., компіляції козацького літописання XVIII ст. як історико-літературне явище). – Київ, 2005.
11. Кралуок П. Мелетій Смотрицький і українське духовно-культурне відродження кінця XVI – початку XVII ст. – Острог, 2007.
12. Криса Б. Пересотворення світу. Українська поезія XVII–XVIII століть. – Львів, 1997.
13. Культуротворча місія Почаївського василіянського монастиря. Збірник наукових статей. – Харків, 2018.
14. Левченко Н. Біблійна герменевтика в давній українській літературі. – Харків, 2018.
15. Лихачев Д. Поэтика древнерусской литературы. – Москва, 1979.
16. Матушек О. Проповіді Лазаря Барановича в дискурсі українського Бароко. – Харків, 2013.
17. Мельник Я. Апокрифічний код українського письменства. – Львів, 2017.
18. Пелешенко Ю. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII – XV ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції. – Київ, 2004.
19. Пиккио Р. История древнерусской литературы. – Москва, 2002.
20. ПРОСФОНІМА : текст і контекст : зб. наук. праць [у надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 4]. – Львів, 2013.
21. Сивокінь Г. Давні українські поетики. – Харків, 2001.
22. Сиротинська Н. Перло многоціннос: музично-поетичний світ богородичної гимнографії. – Львів, 2014.
23. Соболев В. Літопис Самійла Величка як явище українського літературного бароко. – Донецьк, 1996.
24. Софронова Л. Старовинний український театр. – Львів, 2004.
25. Трофимук М. Латиномовна література України XV–XIX ст.: жанри, мотиви, ідеї. – Львів, 2014.
26. У пошуках єдиної основи: Метафізичний спектр українського письменства XI–XVIII століть: зб. наук. праць [у надзаг.: Львівська медієвістика. – Вип. 6.]. – Львів, 2020.
27. Ушкалов Л. Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сковороди. – Київ, 2017.
28. Федорак Н. Вінець і вирій українського бароко. Сім наближень до Григорія Сковороди. – Харків, 2020.
29. Федорак Н. Поетика Галицько-Волинського літопису. – Львів, 2005.
30. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом: Нариси з історії культури до початку 18 століття. – Львів, 2014.
31. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть: У 2 кн. – Кн. 1: Ренесанс. Раннє бароко. – Київ, 2004.
32. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI–XVIII століть: У 2 кн. – Кн. 2: Розвинене бароко. Пізнє бароко. – Київ, 2005.
33. Яковенко Н. У пошуках Нового неба: Життя і тексти Йоаникія Галятовського. – Київ, 2017.

15. Інформаційні ресурси

<http://litopys.org.ua>